

บทที่ 6

จากมาตุลัทธิสู่เอกลักษณ์และความหมายของ “ถิ่นแห่งชีวิต”

จากการศึกษาภาพปรากฏน “ทางแห่งชีวิต” ภายใต้กรอบมโนทัศน์ แนวคิดและการวิเคราะห์ผ่านปรัชญาปรากฏการณ์ศาสตร์ ร่วมกับทฤษฎีจิตวิทยาสถาปัตยกรรมเป็นพื้นฐานการศึกษาเรื่องราวความหมายที่เกิดขึ้นจากผู้คนที่เป็สมาชิกของครอบครัว เกิดเป็นโยงใยแห่งชีวิตที่สอดประสานกันอยู่ในพื้นที่ สร้างความปรากฏของย่านแห่งชีวิตขึ้น เริ่มจาก “ศูนย์กลางของชีวิต” ที่เป็น “บ้าน” สถานที่รองรับชีวิต เรื่องราวประวัติศาสตร์ครอบครัว ประวัติศาสตร์จิตใจของทั้งครอบครัวต้นเรื่องและครอบครัวสานเรื่อง เมื่อพวกเขาก้าวสู่ “ทาง” เบื้องหน้า โลกภายนอกของเขา ตัวตนของพวกเขาดำรงอยู่และก้าวไปบนทาง ก้าวที่ปรากฏทั้งในชีวิตประจำวันและเทศกาลแห่งชีวิต สร้างความหมายให้แก่ทาง ปรากฏเป็น “ทางแห่งชีวิต” ขึ้น เรื่องราวซ้อนทับหลากหลายกาลและเทศะ

ในสังคมาตุลัทธิ การใช้เวลาเป็นแบบ “องค์รวม” กับการใช้ชีวิตเป็นหนึ่งเดียวกัน วิถีชีวิต ความเชื่อ ธรรมเนียม ประเพณี กฎกติกา มารยาทต่าง ๆ อยู่ในระบบโยงใยหนึ่งเดียวกัน โยงใยแห่งชีวิตกับโยงใยแห่งกาละ ฉายภาพออกมาเป็นภาพชุมชน ที่เกาะกลุ่มอยู่ด้วยกันเป็น “ย่าน” ถิ่นที่ใดถูกขับขานว่าเป็น “ย่าน” ย่อมแสดงว่าผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตชุมชนสูง ระบบทาง+เดินติดต่อจะตามมาอย่างเป็นธรรมชาติ เมื่อการอาศัยอยู่ได้ตั้งรกรากลง ลงหลักปักฐานลง ประชาสัมพันธ์อันละเอียดอ่อนของมนุษย์จะทำหน้าที่จัดจำและกำหนดทิศทางของบ้านของเรือนของเมืองขึ้น... ย่านจะมีขนาดเล็ก และผู้คนอยู่ด้วยกันแบบใกล้ชิดสนิทสนม...¹

เมื่อศูนย์กลางของชีวิตถูกโยงใยของครอบครัวสร้างทางแห่งชีวิตและปรากฏภาพของ “ย่านแห่งชีวิต” ขึ้น ในบทที่ 6 จึงเป็นการศึกษาความหมายที่ปรากฏของพื้นที่ที่เป็นดังสถานที่รองรับชีวิต โดยการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพและความหมายของถิ่นผ่านกรอบมโนทัศน์ของมาตุลัทธิ อันประกอบด้วย ความหมายของ “ถิ่นแห่งชีวิต” 5 ประการได้แก่ ถิ่นโยงใยครอบครัว-โยงใยชีวิต ถิ่นเพื่อนบ้านผูกพัน ถิ่นชุมชนปฏิสัมพันธ์ ถิ่นเทศกาลงานฉลอง และถิ่นแห่งมงคลวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นถึงการสอดประสาน ซ้อนทับ สัมพันธ์กันหลากหลายของพื้นที่ จาก “โยงใยของชีวิต” สู่ความหมายของ “ถิ่นแห่งชีวิต” ให้เป็นมิติทางกายภาพ มิติทางจิตภาพเพื่อความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับผู้คนชัดเจนมากยิ่งขึ้น

¹ ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๘๕.

6.1 ถิ่นโยงโยครอบครัว-โยงโยชีวิต

ความปรากฏของย่านที่เกิดความหมายเป็นถิ่นโยงโยครอบครัว-โยงโยชีวิต ขึ้น เริ่มต้นจาก “บ้าน” ที่เป็นดังเมล็ดพันธุ์แรกที่ถูกปลูกขึ้นในย่าน แต่ละครอบครัวทั้งครอบครัวต้นเรื่องและครอบครัวสานเรื่องต่าง มีเมล็ดพันธุ์ของครอบครัวของตน ปลูก และเติบโตสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์ครอบครัวของตนขึ้น เกิดเป็นครอบครัวขยาย สมาชิกในครอบครัวสร้างสายใยกันหลากหลายวัย อยู่ร่วมกันใน “บ้าน” หลังแรกที่บรรพบุรุษของเขาได้หว่านเมล็ดพันธุ์ไว้ที่นี่

พื้นที่ภายในบ้านที่เป็นสถานที่รองรับชีวิตและเรื่องราวของครอบครัว ปรากฏให้เป็นในความสัมพันธ์ของครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยาย ครอบครัวที่เป็นลักษณะของสังคมมาตุลักษ์ การดำรงชีวิต เรื่องราวการอยู่อาศัยของพวกเขาจึงมีสายใยของความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่อบอุ่น ภาพปรากฏของการอยู่ร่วมกันในบ้าน และการทวนคืนสู่บ้าน ที่ที่เป็น “บ้านหลังแรก” ของพวกเขา ในพื้นที่ภายในบ้านสะท้อนภาพการใช้พื้นที่ในลักษณะและความหมายของ วัฒนธรรมการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็ก (culture of small space)

พื้นที่บ้านขนาดเล็ก เริ่มต้นจากเมื่อครั้งที่สมาชิกในครอบครัวยังมีไม่มากนัก เมื่อเวลาผ่านไป ครอบครัวเติบโตขึ้น สมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น เรื่องราวประวัติศาสตร์ของครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ในพื้นที่บ้านขนาดเล็กที่สร้างความผูกพัน ความคุ้นเคย ความใกล้ชิดสนิทสนม จึงเป็นพื้นที่ที่เติมเปี่ยมไปด้วยความหมาย เป็นพื้นที่ที่รองรับเรื่องราวของสมาชิกในครอบครัวที่เติบโต โดยยังคงทั้งร่องรอยของประวัติศาสตร์ของครอบครัวไว้ การซ้อนทับกันของเรื่องราวประวัติศาสตร์ของครอบครัว สร้างความหมายให้กับพื้นที่บ้านขนาดเล็ก อันประกอบด้วย โถงบ้าน คือ สารพันห้องของครอบครัว ห้องเล็กที่อบอุ่น-ห้องกว้างที่อ่าวว่าง ประวัติศาสตร์บนพื้น ผา ฝา

6.1.1 โถงบ้าน คือ สารพันห้องของครอบครัว

การใช้พื้นที่บนผืนโลกน้อยที่สุด คู่คุณค่าอยู่ในลักษณะห้องโถงโล่ง ใช้อยู่ ใช้กิน ใช้นอน ใช้นั่ง ใช้งาน ของสมาชิกของครอบครัวทุกคน ซ้อนทับกิจกรรมและเรื่องราวแห่งชีวิตมากมายอยู่ภายในโถงอเนกประสงค์ได้อย่างลงตัว² กิจกรรมชีวิตที่เรียกว่า “polychronic act” ของสังคมมาตุลักษ์ เกิดในสังคมเมื่อวิถีชีวิตของผู้คน ความคิด ความเชื่อ ความรู้ ประเพณี พิธีกรรม ผูกพันแนบแน่นเป็นหนึ่งเดียวกัน ชีวิตไหลเลื่อนเคลื่อนไปตามลักษณะความปรารถนาที่มนุษย์มี มนุษย์กระทำการหลาย ๆ อย่างได้พร้อมกัน³

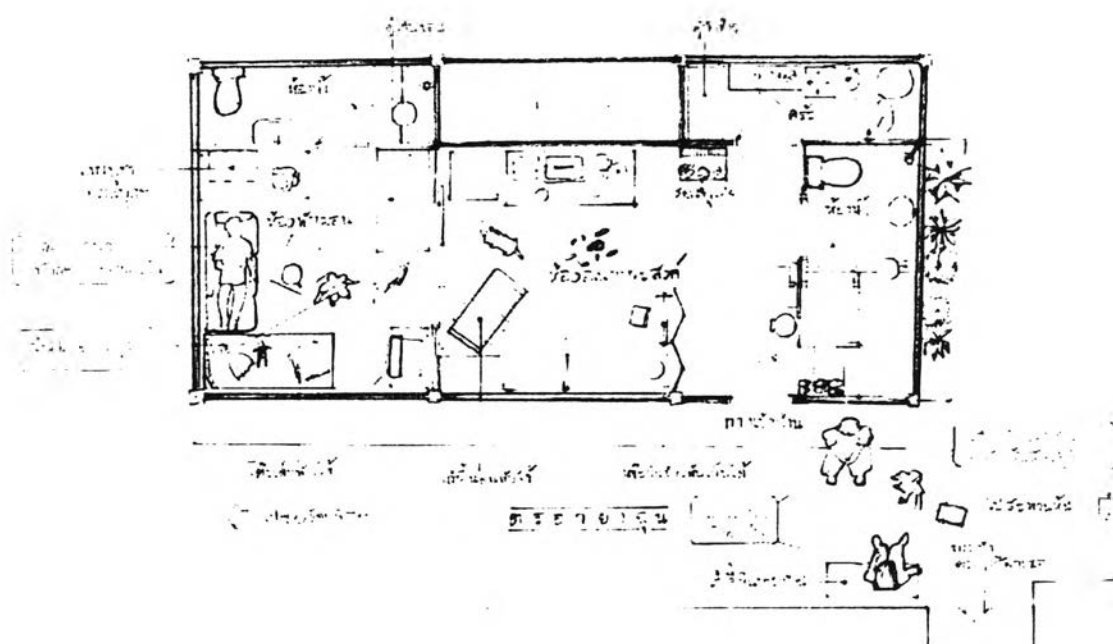
เมื่อพื้นที่ขนาดเล็กของบ้าน รวมสมาชิกของครอบครัวทุกคนเข้าด้วยกันอย่างเช่นในบ้านหลังที่ 2 ริมตรอกยาจุนของครอบครัวต้นเรื่องคุณธวัชชัย ช่างประหยัด โถงของบ้าน ซึ่งเป็นทั้งห้องรับแขก ห้องนั่งเล่น ห้องกินข้าว ห้องทำการบ้าน ห้องนอนกลางวัน สลับเปลี่ยนความหมายของบ้านตามแต่ความปรารถนาของสมาชิกหลากหลายวัย แม้ว่าสมาชิกของครอบครัวจะมีพื้นที่ส่วนตัว (personal space) ของตนเอง แต่พื้นที่ส่วนตัวของแต่ละคนจะ “เหลื่อม” “ซ้อน” “เกย” กัน เกิดการปฏิสัมพันธ์กันของพื้นที่ โดย “ซ้อน” ความเป็นส่วนตัวของตนไว้ ในภาพปรากฏนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงระบบปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ถึงความต้องการ

² ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๔๒.

³ Polychronic act หมายถึง กิจกรรมชีวิตของมนุษย์ที่หลากหลาย, อ้างถึงใน ทิพย์สุตา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๓๒.

ความสัมพันธ์กับผู้อื่น (association⁴) พื้นที่บ้านขนาดเล็กที่สร้างโยงใยสัมพันธ์ในครอบครัว “ซ่อน” อยู่ในภาพปรากฏของห้องหลากหลายในโถงบ้านของพวกเขา และยังรวมถึงภาพของความสัมพันธ์ของครอบครัวคนสามวัยในห้องโถงของบ้าน โถงรวมสมาชิก “ผ” ผู้เฒ่า และ “ต” เด็ก อยู่ร่วมกัน คุณพ่อคุณแม่ไปทำงาน อาม่าอยู่บ้านได้ดูแลหลานเล็ก ในพื้นที่โถงบ้านนี้⁵

สารพันห้องของครอบครัว นอกจากจะสร้างโยงใยสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวแนบแน่นและเข้มข้น (high involvement) สะสมเรื่องราวชีวิตและกิจกรรมของครอบครัว (collective activities) ในมิติทางจิตวิทยาแล้ว ในมิติทางกายภาพ ค่าของการใช้พื้นที่ (utilization of space) ยังสูงและเข้มข้นด้วย เกิดเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมหลากหลาย (polychronic space) นั้นย่อมหมายถึงความคุ้มค่าของการใช้พื้นที่ และทรัพยากรเป็นไปอย่างพอดี พอเพียง และเหมาะสม

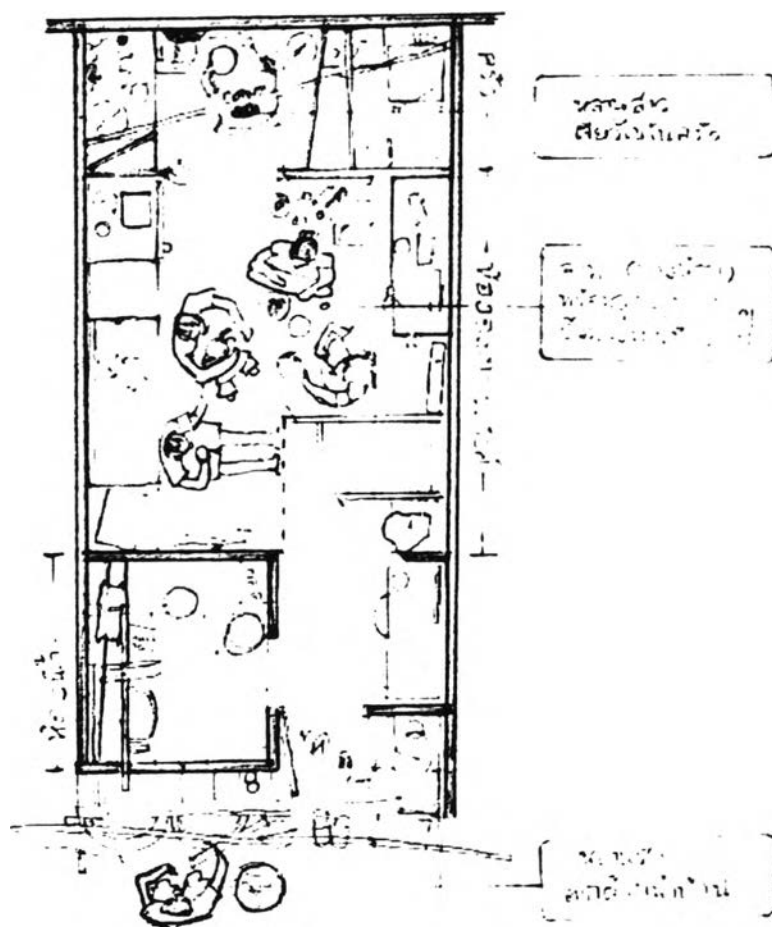
รูปภาพ 6-1 โถงบ้านของคุณอวิชชัย ช่างประหยัด บ้านหลังที่ 2

⁴ Association เป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ 1 ใน 10 ข้อระบบปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (primary message system “PMS”) มนุษย์เราต้องการมีความสัมพันธ์ต่อกันก็คิดว่าเราเป็นสัตว์สังคม มีพื้นฐานอาศัยกันมาตั้งแต่อาศัยอยู่ในอ้อมอกแม่ อยู่ในครอบครัว อยู่กับคนอื่น ๆ ซึ่งอยู่ร่วมกันเกิดเป็น “สังคม” ขึ้น, สรุปลงมาจาก ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๕๔.

⁵ ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๗๐.

รูปภาพที่ 6-2 ห้องไหว้เจ้า ในเทศกาลแห่งชีวิตในวันตรุษจีน

รูปภาพ 6-3 โถงบ้าน ครอบครัวนายมีว แซ่แต้

รูปภาพที่ 6-4 ห้องรวมสมาชิก ในชีวิตประจำวันตอนหัวค่ำ

โดยความหมายในทางตรงข้ามของปิตุลักษณะที่เป็นลักษณะการใช้สอยพื้นที่ห้องที่เป็นแบบแผนที่ใช้กันในบ้านพักอาศัยสมัยใหม่ในปัจจุบัน ห้องต่างๆ ถูกกันห้องแบ่งสัดส่วนอย่างชัดเจน สมาชิกของครอบครัวต่างมีพื้นที่ส่วนตัว ของตนในห้องของตนเอง โยงใยความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง ผนังกันห้อง จึงเป็น ผนังกันใจ ท่างเหิน ไม่สนิทสนม

6.1.2 ห้องเล็กที่อบอุ่น ห้องกว้างที่อ้างว้าง

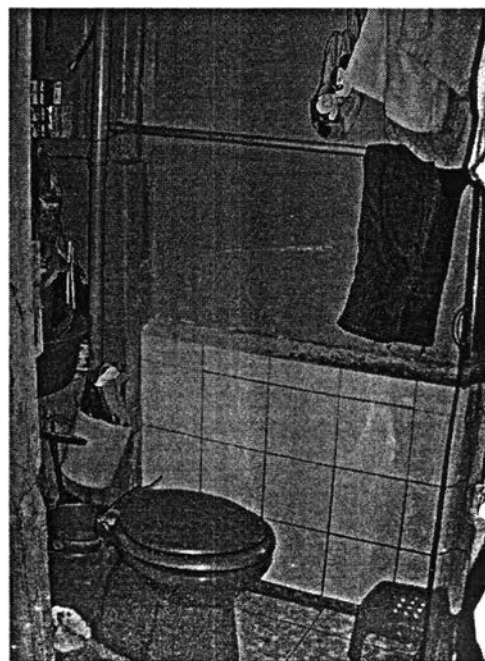
มโนทัศน์ในการสัมผัสใกล้ มีระยะปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ทำให้สังคมแบบแม่ไม่จำเป็นต้องใช้ space ที่ใหญ่สำหรับการอยู่อาศัย⁶ เมื่อห้องในบ้านที่เป็น “ศูนย์กลางของชีวิต” มีพื้นที่ขนาดเล็กที่รองรับกิจกรรมของชีวิตของสมาชิกในครอบครัว โยงใยสายสัมพันธ์อันแนบแน่นเข้มข้นในห้องเล็ก เกิดเป็น “ห้องเล็กที่อบอุ่น” ประสบการณ์ของสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ร่วมกันตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโต สร้างความคุ้นเคยต่อประสบการณ์ของพื้นที่ที่เขามีต่อโลกแวดล้อมของเขา เมื่อโลกภายในเปลี่ยนแปลงสู่การใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ เขาจึงมีความรู้สึก “แปลก+แยก” ไม่คุ้นชิน แปลกที่แปลกทาง รู้สึกอยู่ใน “ห้องกว้างที่อ้างว้าง” ในภาพปรากฏนี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ถึงความต้องการความสัมพันธ์กับโลกแวดล้อม (interaction⁷) ที่ผู้อยู่อาศัยที่เติบโตและมีประสบการณ์การอยู่อาศัยในห้องขนาดเล็ก จะรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย คุ้นเคยและเป็นกันเองกับพื้นที่ขนาดเล็ก ต่างกับโลกแวดล้อมขนาดใหญ่ที่เป็นปิตุลักษณะที่แม้จะกว้าง แต่รู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้าง

⁶ ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๒๘.

⁷ Interaction เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก 1 ใน 10 ซอร์บบปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (primary message system “PMS”) ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกแวดล้อมในสังคมแบบแม่ ปรากฏในที่พักอาศัยมีรูปลักษณะโอบอุ้มคุ้มครองมารดาที่อบอุ่น, สรุปลงความจาก ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๕๘.

รูปภาพที่ 6-5 ห้องเล็กที่อบอุ่น

รูปภาพที่ 6-6 ห้องน้ำขนาดเล็ก แบบไม่แบ่งโซน

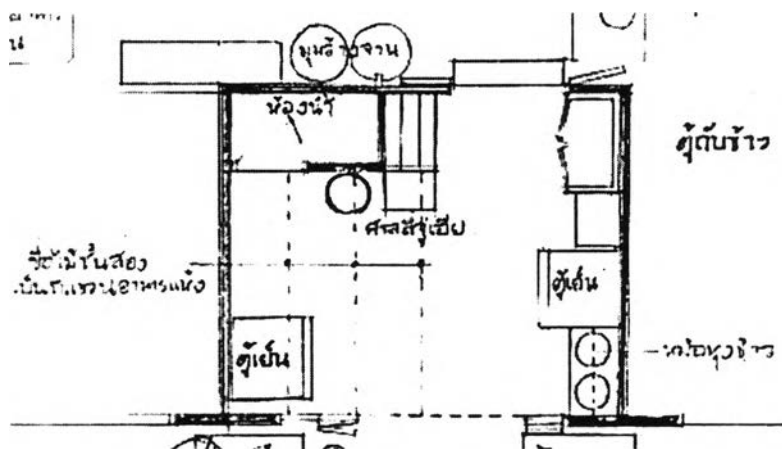
6.1.3 ประวัติศาสตร์ครอบครัวบนพื้น ฝา ฝ้า

ในวัฒนธรรมการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็กในการอยู่อาศัยแบบมาตุลักษณะ ทุกพื้นที่ถูกใช้สอยอย่างคุ้มค่า คุ่มค่า การซ้อนทับกันของเรื่องราวของชีวิตและกิจกรรมที่หลากหลาย ปรากฏให้เห็นในการใช้สอยพื้นที่บน พื้น+ฝา+ฝ้า เมื่อสมาชิกของครอบครัวในสังคมมาตุลักษณะอยู่อาศัยและถักทอเรื่องราวชีวิตของตนเอง พื้น+ฝา+ฝ้า ก็เป็นเหมือนสถานที่รองรับเรื่องราวประวัติศาสตร์ครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งเรื่องที่ปรากฏภาพอุปกรณ์ชีวิตที่ “ห้อย” “แขวน” “ตาก” “ผูก” “โยง” เข้ากับฝา+ฝ้าของบ้านของตน สะท้อนภาพการทำมาหาเลี้ยงชีพของครอบครัว (subsistence⁸) ที่แสดงถึงการบ่งบอกเอกลักษณ์และตัวตนสมาชิกของบ้านและครอบครัวด้วย

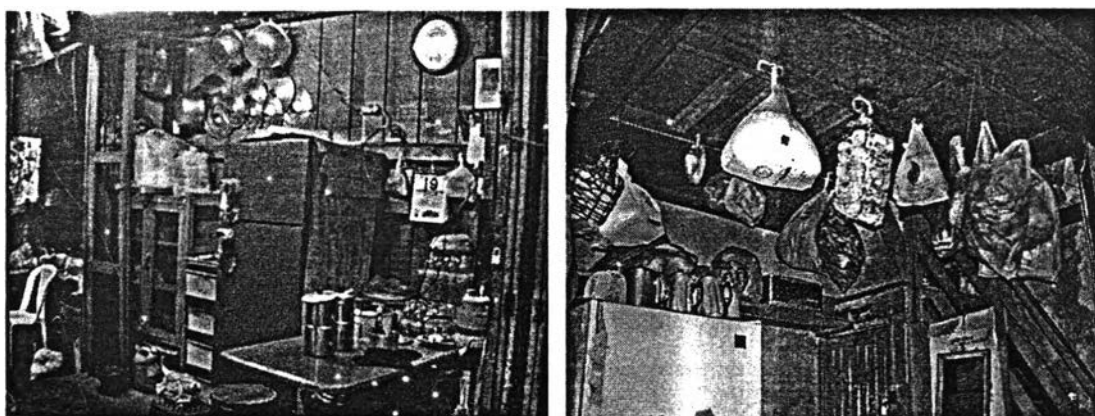
นอกเหนือจากการใช้สอยพื้นที่อย่างคุ้มค่าบนพื้น+ฝา+ฝ้าแล้ว ยังตอบสนองการใช้สอยของสมาชิกในครอบครัวจากการสร้างความคุ้นเคยกับข้าวของเครื่องใช้ที่อยู่ใกล้มือ รู้ตำแหน่งแห่งที่ และสามารถเอื้อมมือหยิบใช้ได้ง่าย สำหรับสมาชิกในครอบครัวรุ่น “ผม” ผู้เฒ่าแล้ว การ “หยิบจับถนัดมือ” ถือเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความคุ้นเคยให้กับบ้าน และความคุ้นเคยนั้นเองที่นำสู่ความผูกพันต่อบ้านที่เป็น “ศูนย์กลางแห่งชีวิต” ของเขา รวมไปถึงการมีความรู้สึก “มีอำนาจ”⁹ อยู่เหนือพื้นที่ของตนเอง

⁸ Subsistence เป็นระบบการเลี้ยงชีพ 1 ใน 10 ซอร์ระบบปฏิสังขรณ์ของมนุษย์ (primary message system “PMS”) ในการดำรงชีวิตโดยพื้นฐานทางกายภาพ มนุษย์ต้องกิน+อยู่ ในทางนี้หมายถึง การทำงานในชีวิตและอาชีพของตน, สรุปลความจาก ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสังขรณ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๕๘.

⁹ ความปรารถนาในการมีอำนาจอยู่เหนือผู้อื่น (transcendence) 1 ใน 5 ข้อ “ความปรารถนาของมนุษย์” ในความหมายนั้นรวมไปถึงการมีอำนาจอยู่เหนือพื้นที่และโลกแวดล้อมรอบตัวของมนุษย์ เขาสามารถมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ โดยที่สามารถจัดการและจดจำสิ่งต่างๆ รอบกายของเขาได้, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘.

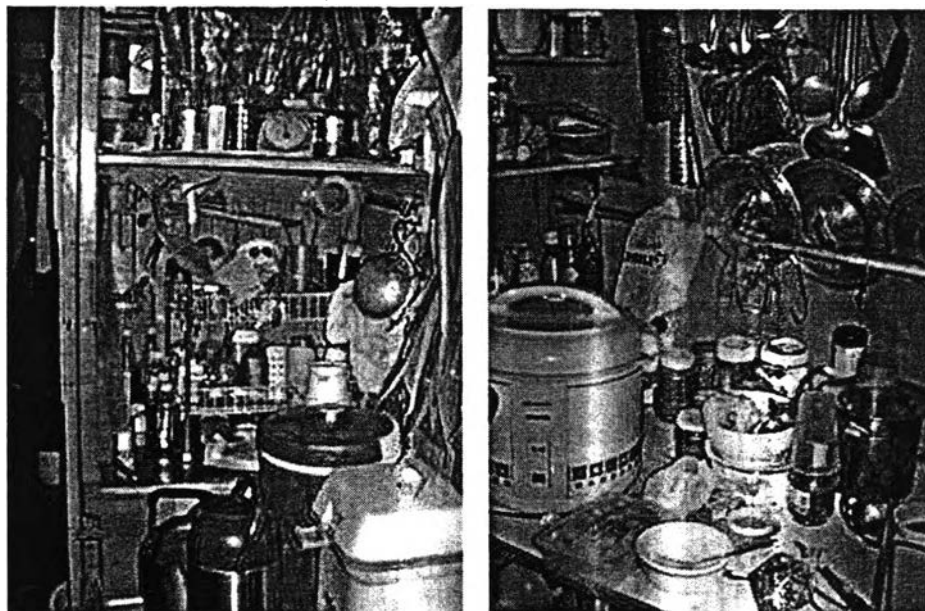

รูปภาพ 6-7 ผังบ้านนางกิม แซ่ลิ้ม แสดงการใช้พื้นที่ใช้สอยในบ้าน

รูปภาพ 6-8 การใช้สอยผนังของร้านอาหารตามสั่ง บ้านโหวลือ (ชาย)

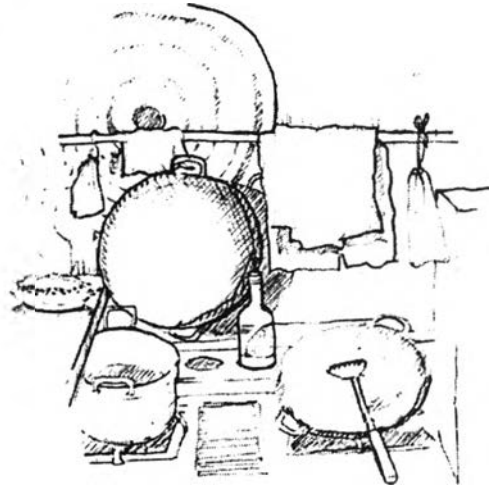
รูปภาพ 6-9 การ "แขวน" วัตถุดิบสำหรับทำอาหารของร้านอาหารตามสั่ง บ้านโหวลือ (ชาย)

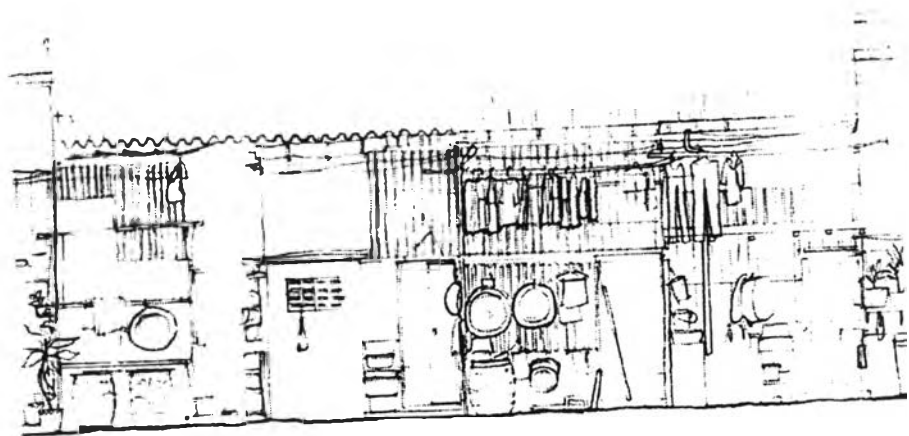
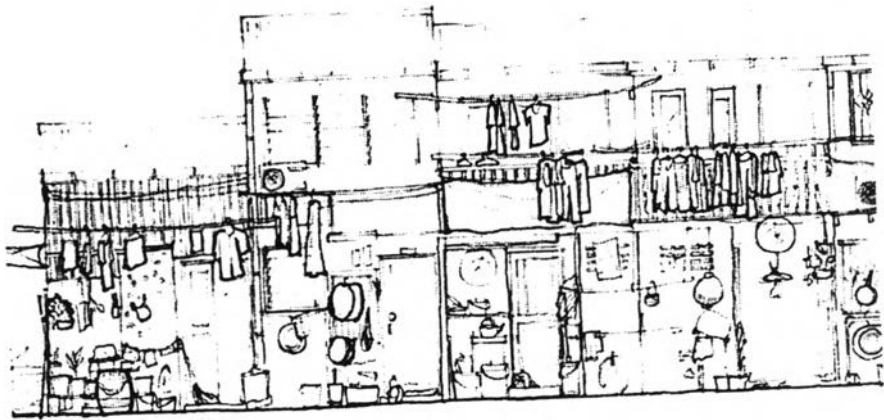
รูปภาพ 6-10 การใช้ ฝา+ผ้า ในห้องครัวในบ้านนายมัว แซ่แต้

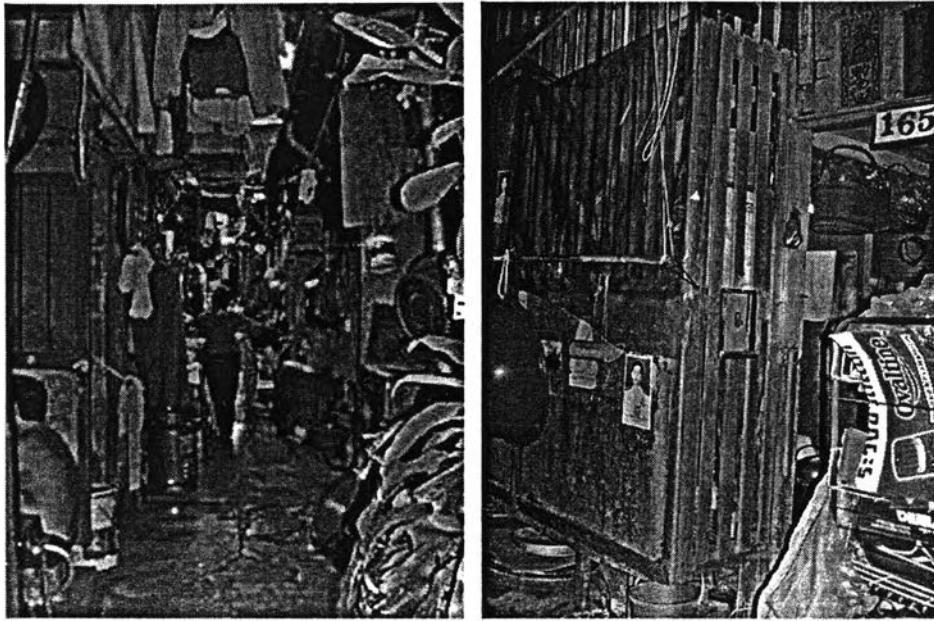
รูปภาพ 6-11 บันไดลิง สำหรับขึ้นชั้นบน
ในบ้านนายมัว แซ่แต้

รูปภาพ 6-12 ห้องครัวขนาดเล็ก
ในบ้านนายมัว แซ่แต้

รูปภาพ 6-13 ฝาช่องทางในตรอกซีฝกหนอ แสดงการ"ห้อย""แขวน" "ตาก" "ผูก" "โยง"

รูปภาพที่ 6-14 การ “ห้อย” “แขวน” “ตาก” “ผูก” “โยง” ในตรอกซอกหนอ

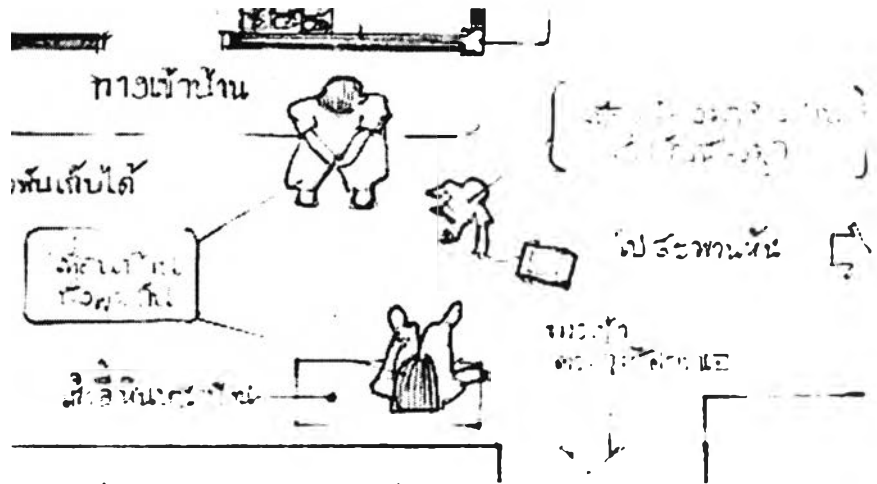
6.2 ถิ่นเพื่อนบ้านผูกพัน

ในย่านชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในย่านแบบใกล้ชิดสนิทสนม โดยโยงใยของชีวิตผู้คนเป็นสิ่งที่สร้างสานสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน และมีลักษณะทางกายภาพของย่านเอง อันได้แก่ องค์ประกอบของย่านและพื้นที่ที่มีส่วนสร้างให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้านขึ้น และจากภาพปรากฏของการอยู่อาศัยระหว่างครอบครัวและเพื่อนบ้านในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน สะท้อนให้เห็นถึงภาพปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชีวิตประจำวัน สร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน (dependency)¹⁰ โดยในทางจิตวิทยาแล้ว เป็นความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ที่นอกจากความรักที่มีต่อกันในเบื้องต้นจากสมาชิกในครอบครัวเดียวกันแล้ว เมื่อย่านชุมชนสร้างสภาวะแวดล้อมที่ดี มนุษย์จะเกิดความรักความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นที่อยู่ใกล้เคียงที่อยู่อาศัย เด็บโตมาด้วยกัน เป็นความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้าน (neighborliness) ที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ครอบครัว ประวัติศาสตร์จิตใจ โดยในชีวิตประจำวัน จะพบปะ พูดคุย ช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้ รวมไปถึงจนถึงเฝ้าบ้าน ดูแลครอบครัวกันเป็นประจำ

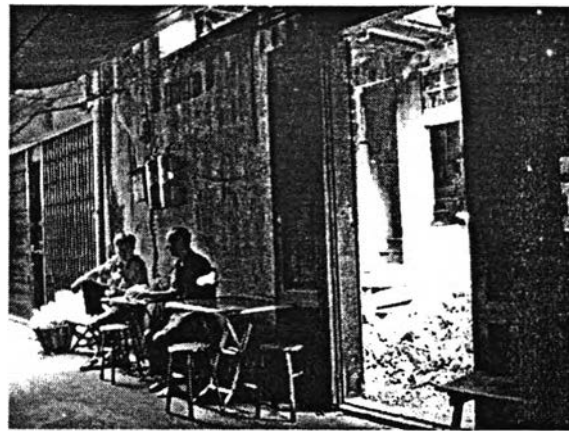
พื้นที่ที่ก่อเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้านเช่นนี้ เริ่มจากการใช้พื้นที่ที่สะท้อนวัฒนธรรมการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็ก อันได้แก่ พื้นที่หน้าบ้าน พื้นที่ช่องทาง และบ้านไร่รั้ว

¹⁰ Dependency ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่มีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน และอยู่ใน 1 ใน 5 ข้อของความปรารถนาเบื้องต้นของมนุษย์ (Human Needs) คือ ความปรารถนาที่จะสัมพันธ์กับผู้อื่น (relatedness), คูโน ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๐๔-๑๐๗.

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

รูปภาพที่ 6-16 หน้าบ้านนั่งเล่น รับแขกหน้าบ้านหลังที่ 2 ริมนรอกยาจุนของคุณธวัชชัย ช่างประหยัด

รูปภาพที่ 6-17 หน้าบ้าน หน้าร้านนั่งเล่น ในตรอกยาจุน

6.2.2 รั้วกันบ้าน รั้วกันมิตร

ในสังคมมาตุลัทธิความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมเป็นแบบ "ด้วยกัน" (togetherness) ที่ไม่แบ่งแยก แบ่งส่วน ความรู้สึกของการอยู่ร่วมกันสะท้อนให้เห็นในภาพปรากฏของการอยู่อาศัยร่วมกันที่เต็มไปด้วยความช่วยเหลือ เกื้อกูล ความไวเนื้อเชื้อใจ ความปลอดภัย บ้านพักอาศัย ร้านค้า เปิดออกสู่ทาง เชื้อเชิญ และเป็นมิตร และด้วยลักษณะทางกายภาพของบ้าน+ร้านที่เป็นไปในรูปลักษณะของวัฒนธรรมการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็ก เพื่อนบ้านจึงอยู่ใกล้ สัมผัส มองเห็น ช่วยดูแล เป็นหู เป็นตาให้กัน บ้าน+ร้าน ไม่จำเป็นต้องมีรั้วรอบขอบชิด พื้นที่ความเป็นส่วนตัวของบ้านที่ "เหลื่อม" "ซ้อน" "เกย" กัน กลับสร้างปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบ้านใกล้เรือนเคียง

ในบ้านพักอาศัยในรูปลักษณะของสังคมปิดลักษณะ บ้านถูกออกแบบมาให้กว้างขวาง ผู้มีทรัพย์สินมบัติต้องระวังรักษา ต้องสร้างอาณาเขตของตน สร้างรั้วรอบขอบชิด พื้นที่แสดงความเป็นตัวตนกำหนดโดยเส้นแบ่งขอบเขตทางกายภาพอย่างชัดเจน "รั้ว" "ลูกกรง" แม้ว่าจะสร้างความปลอดภัยแก่ทรัพย์สินของผู้อยู่อาศัย แต่ในทางกลับกันกลับกลายเป็น "รั้วกันมิตร" "friend = no fence, fence = no friend"¹³ รั้วกันปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ผู้เดิน+ทาง ทำให้ต่างคนต่างอยู่ ดูแลกันน้อยลง มีความส่วนตัวมากขึ้น ทนกันได้น้อยลง เพื่อนของบ้านเพื่อนของย่านก็น้อยลง

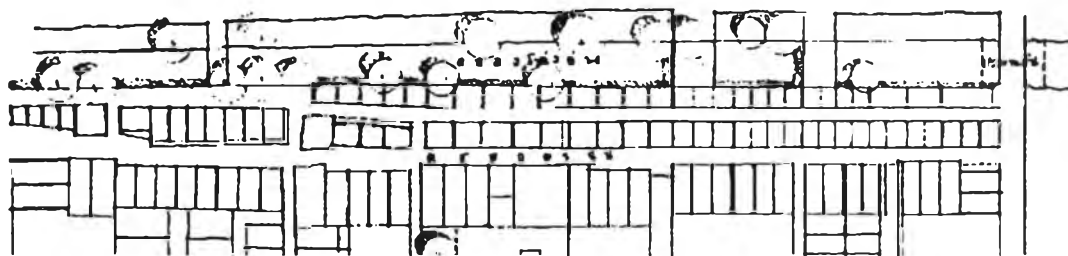
รูปภาพ 6-18 รั้วกันบ้าน รั้วกันมิตร ลูกกรงเหล็กตัด
บ้านหลังที่ 3 ริมตรอกเหล่ายายของคุณธวัชชัย ช่างประหยัด

¹³ ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๖๓.

6.2.3 ทางแห่งปฏิสัมพันธ์

ในสังคมแบบแม่ ผู้คนสัมผัสโลกโดยการเดินเท้า การเดินทำให้มนุษย์เดินทางได้ไม่เร็วนัก¹⁴ ทำให้มนุษย์สามารถสานโลกแห่งการรับรู้ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ขึ้นสู่การรับรู้แห่งใจตนได้ ได้เห็นหน้า ได้เห็นตา ได้ทักทายผู้คน ได้ประสบชีวิตต่างๆ และเรื่องราวที่ผ่านไปมาในหนทาง เกิดความคุ้นเคยสนิทสนมขึ้น เมื่อไหร่ เมื่อนั้นการรับรู้ของผู้คนก็จะเป็นการ “ปูทาง” ไปสู่ความรักในเพื่อนร่วมทาง¹⁵ และเพื่อนบ้าน ภาพปรากฏของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างของผู้คนทั้งในกาละแห่งชีวิตประจำวันและเทศกาลแห่งชีวิตในตรอกยาจุน ความกว้างที่ไม่กว้างนักของทางที่สะท้อนลักษณะทางกายภาพของวัฒนธรรมการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็ก เอื้อต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนเดินเท้าทั้งคนกันเองและแขกผู้มาเยือน รวมจนถึงผนังของอาคารที่โอบล้อมสร้างความรู้สึกเป็นเอง คุ้นเคย และปลอดภัย

ในมิติทางกายภาพ ทางที่สร้างปฏิสัมพันธ์ต่อผู้เดิน+ทาง เป็นทางที่มีชีวิต ทางที่ไม่ได้ปรากฏเป็นเส้นตรง หากแต่ในระนาบพื้นทางที่ “บิด” “เอียง” “โค้ง” เป็นทางที่เชื้อเชิญผู้เดิน+ทางให้เห็นทัศนียภาพแบบปิด โอบล้อม สู่ทางใหม่ที่มีชีวิต¹⁶ เปิดมุมมองที่หลากหลายของทาง อาคารบ้านเรือนและชีวิตข้างทางนั้น มุมมองที่หลากหลายระหว่างทางสร้างให้เกิดจังหวะที่หลากหลาย (various continuity) ในตรอกยาจุนทางที่มีชีวิตปรากฏขึ้นจากจังหวะที่หลากหลายแต่ต่อเนื่องกัน เปรียบได้กับอาคารข้างทางเป็น “ครอบครัว” เดียวกัน ความหลากหลายที่ต่อเนื่อง (the thematic unit) เช่นนี้ เป็นภาพต่อเนื่องของทางแห่งชีวิตที่เชื้อเชิญให้ผู้เดิน+ทางปฏิสัมพันธ์กับอาคารข้างทางนั้น เพื่อค้นพบ รู้จัก คุ้นเคย เอื้อต่อการสร้างประสบการณ์และความทรงจำ ทั้งกับผู้คนและอาคารบ้านเรือน

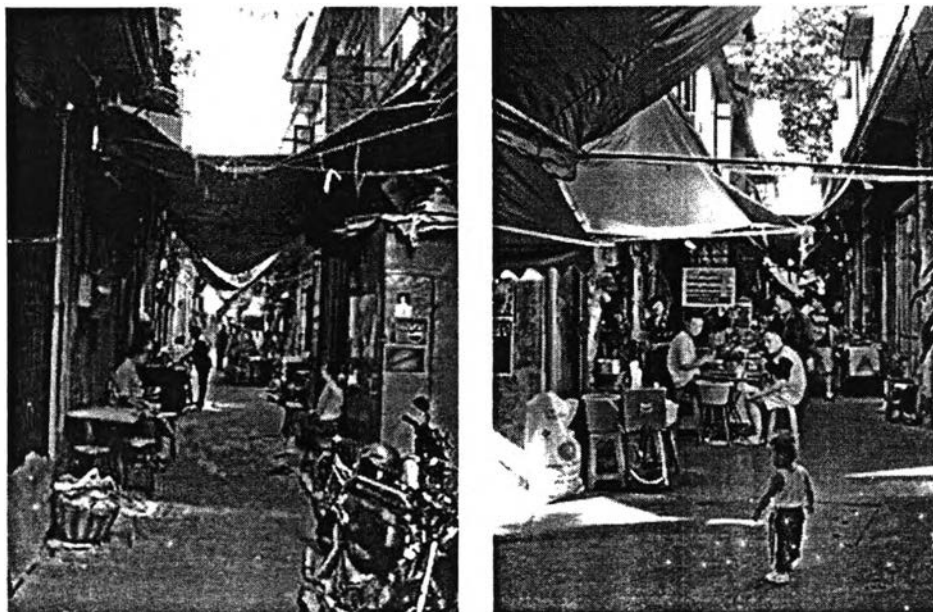

รูปภาพ 6-19 มังทางในตรอกยาจุน แสดงทางที่ “บิด” “เอียง” “โค้ง” สร้างปฏิสัมพันธ์แก่ผู้เดิน+ทาง

¹⁴ Culture of slow movement นำไปสู่การออกแบบ space for slow movement และนำไปสู่ concept of nearness, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

¹⁶ Norberg-Schulz, Christian, Existence, space and architecture (Washington: Praeger Publishers, 1971), p. 83.

รูปภาพที่ 6-20 ภาพทางปฏิสังการ สะท้อนวัฒนธรรมการใช้พื้นที่ขนาดเล็ก ในตรอกยาจุน

ความปรากฏของภาพ “ย่านแห่งชีวิต” เริ่มต้นจากการลงหลักปักฐานอยู่อาศัยในย่าน ทั้งครอบครัวต้นเรื่องและครอบครัวสานเรื่องทั้ง 4 ต่างมีเรื่องราวประวัติศาสตร์ครอบครัวและประวัติศาสตร์จิตใจที่ฝังแน่นอยู่ในตัวตนของเขาและใน “บ้าน” ที่เป็นศูนย์กลางของชีวิตของพวกเขา พื้นที่ที่เป็นสถานที่รองรับชีวิต

6.3 ถิ่นชุมชนปฏิสังการ

ในย่านชุมชนที่มีการอยู่อาศัยแบบมาตุลีลักษณะ ความหมายของ “ถิ่นชุมชนปฏิสังการ” มีภาพปรากฏของความสัมพันธ์ของผู้คนในย่านชุมชนสมานฉันท์ กลมเกลียว โยงใยของชีวิตผู้คนสานกันอยู่อย่างแน่นหนา เรื่องราวชีวิตเกิดขึ้นมากมาย ฉายแสงเรื่องราวผ่านภาพผู้คนที่มิปฏิสังการอันใกล้ชิดสนิทสนม ภาพผู้คนเคลื่อนไหวทักทายคึกคัก¹⁷ สะท้อนภาพปฏิสังการของผู้คนในย่านชุมชน ให้ย่านเป็นถิ่นแห่งชีวิต เป็นพื้นที่รองรับการอยู่อาศัยของชุมชนน่าอยู่ รองรับเรื่องราวปฏิสังการหลากหลาย วันแล้ววันเล่า รุ่นแล้วรุ่นเล่า พื้นที่ที่เป็นสถานที่รองรับปฏิสังการของชุมชนจึงเกิดขึ้นจากพื้นที่ที่มีความเป็น “ศูนย์กลาง” “จุดนำสู่” เพื่อ “หยุด” “พัก” “แวะ” สร้างปฏิสังการต่อกัน ในย่านชุมชนคลองโองอ่าง-สะพานหัน มีพื้นที่ที่ปรากฏภาพชุมชนน่าอยู่จากปฏิสังการระหว่างผู้คนในชุมชนด้วยกัน ให้เห็นได้ในปฏิสังการที่สากาแพ ร้านกลางซอย และปฏิสังการที่ตลาดผู้คน ตลาดทางแยก

¹⁷ ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสังการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๓๕.

6.3.1 สภาภาพ ร้านกลางซอย

ร้านกลางซอย เกิดขึ้นในย่านพักอาศัยของชุมชนเมืองแบบแม่มานานแล้ว เพื่อให้ “ชาวบ้าน” ได้สะดวกจับจ่ายใช้สอยของที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ในอดีตร้านกลางซอยมักเป็นที่ตั้งของ “สภาภาพ” ซึ่งเป็นที่ชุมนุมสังสรรค์ของผู้คนในละแวกนั้น ทำให้ชุมชนได้มีความใกล้ชิดสนิทสนม ช่วยเหลือพึ่งพากันในหลายๆ ด้าน ยังให้ความปีติสุขเกิดขึ้นในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง¹⁸ ในย่านชุมชนที่มีการอยู่อาศัยของผู้คนที่สร้างความสัมพันธ์ต่อกันอย่างสมานฉันท์แนบแน่น พวกเขาจะมีสถานที่รองรับชีวิตที่เป็นพื้นที่สำหรับแลกเปลี่ยนพูดคุย บอกเล่า เรื่องราวสาร ที่พวกเขาจะมาพบปะสังสรรค์สมาคมกันในเวลาเข้าครุ่ก่อนจะเดินทางไปทำงาน เพื่อคุยถึงหัวข้อข่าวการเมืองในหนังสือพิมพ์ หรือเพื่อแวะพักทักทายกันในตอนบ่ายของวันหยุดสุดสัปดาห์เพื่อ “ประชุม” กันเรื่องงานเทศกาลไหว้เจ้าประจำปีของชุมชน กิจกรรมชีวิตที่เกิดขึ้นซ้อนทับกันจากหลากหลายมิติของเวลา สร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่หากเดินผ่าน “สภาภาพ” ที่อยู่ระหว่าง จะต้อง แวะหยุด พัก ทักทายกัน

ในสมัยก่อนในตรอกยาจุนก็มีร้านไอศกรีมที่เป็นเหมือน “สภาภาพ” กลางซอย เริ่มตั้งแต่เช้าครุ่ “...ตีห้าต้องลงมาคิดเตาแล้ว 6 โมงก็ชง ชง 7 โมง 8 โมงแล้วคนยังเยอะเลย เข้าๆ คนขายของบนสะพาน(หัน) เข้าๆ ก็มานั่งกินกาแฟกันตรงนี้ นั่งกันเต็มเลยไม่มีที่ให้ร้านนั่ง คนนั่งเต็มหมดเลย แต่ก่อนก็มีที่นั่งเยอะอย่างนี้ คนก็นั่งเต็มหมดเลย ไม่ใช่โต๊ะหนึ่งนั่งคนเดียว โต๊ะหนึ่งนั่งหลายคน ...นั่งคุยกัน คุยกันภาษาจีนเสียงดังแถวนี้”¹⁹

และในย่านชุมชนที่มีอาคารที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก ร้านโชห่วย ร้านขายของชำ เป็นร้านจำเป็นของย่านไว้ให้ผู้คนแวะซื้อข้าวของ “เดินออกจากบ้านไม่กี่ก้าวก็ถึงร้าน แคมมีที่นั่งให้กินเบียร์กันตอนบ่าย”²⁰ ที่นี้ “จะขายขนมย่นหลอดไฟ ขนมที่เรากินสมัยเด็ก ๆ ก็ยังหาได้จากที่นี้อยู่ในราคาเกือบเต็ม ของเล่นที่แอบพ่อแม่มาซื้อ ตุ๊กตากระดาษ ปืนฉีดน้ำ ไฟการ์ตูน แต่ตู้โศกโศกใหญ่สีเพ็งเอาตั้ง เพื่อความสะดวกของลูกค้า อยากรเลือกเอาอะไรตามชอบ เป็นอีกอย่างที่ทำให้เห็นว่า ร้านนี้ไม่ได้ล้าหลังมีนมาร์ทไหน”²¹

ในมิติทางกายภาพพื้นที่ของสภาภาพและร้านกลางซอยที่อยู่ระหว่างทางเช่นร้านกาแฟของบ้านไอศกรีมในตรอกยาจุน เป็นเหมือน “จุดเชื่อม (node)” บนทางที่สร้างให้เกิดความใกล้ (nearness) และเป็นเหมือนศูนย์กลางของทางที่เป็น “จุดนำสู่” และ “จุดศูนย์รวม” ทั้งยังสร้างภาพลักษณ์ของคนด้วยลักษณะเฉพาะของกิจกรรมชีวิตที่เกิดขึ้นในง่ายแก่การจดจำด้วย²² และพื้นที่แห่งนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงการสนองความต้องการในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ในมิติทางจิตวิทยาด้วย

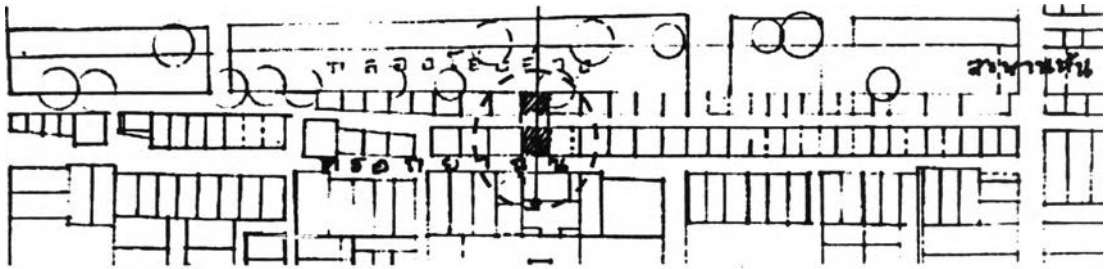
¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

¹⁹ สัมภาษณ์ คุณนวนน้อย กรุณาภุชญา , 22 ตุลาคม 2545.

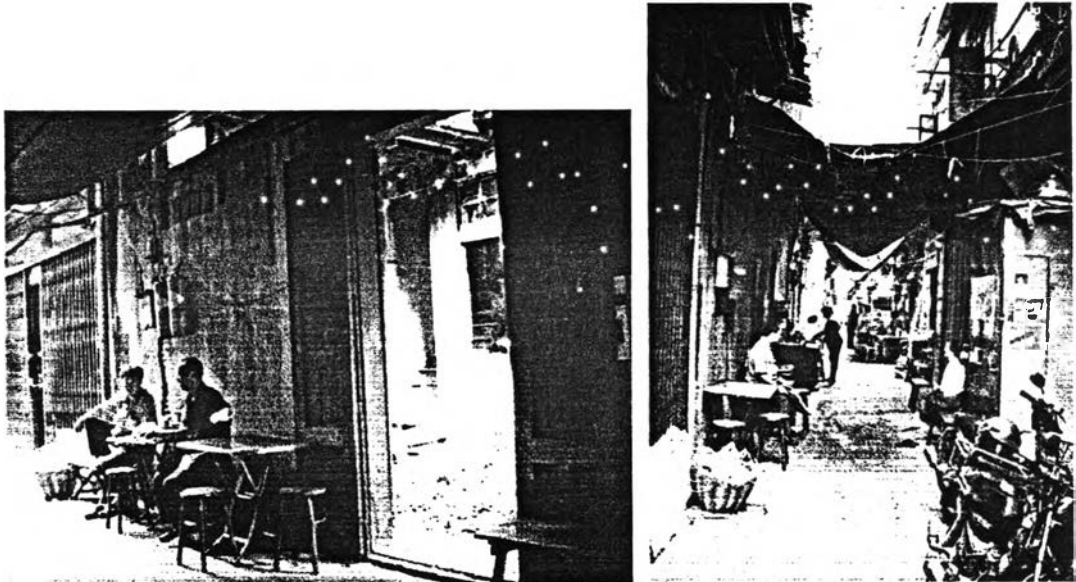
²⁰ สัมภาษณ์, คุณวิบูลย์ ประสงค์กิจพัฒนา, 5 มกราคม 2546.

²¹ ฉัตรพร ตั้งเลาหวิเชียร, ข้อสอบปลายภาควิชาจิตวิทยาสถาปัตยกรรม (ออกข้อสอบโดย รศ.ดร. ทิพย์สุดา ปทุมานนท์) ปีการศึกษา 2547. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

²² Norberg-Schulz, Christian, Existence, space and architecture (Washington: Praeger Publishers, 1971), p.19.

รูปภาพ 6-21 ผังแสดงสภากาแฟ บ้านโหวสือ ระหว่างทางตรอกยาฉุน

รูปภาพ 6-22 ภาพบรรยากาศสภากาแฟ บ้านโหวสือ

รูปภาพ 6-23 ภาพร้านขายของชำ ตรอกยาฉุน

6.3.2 ตลาดผู้คน ตลาดทางแยก

ในสังคมและย่านชุมชนที่มีมาตุลักษณะ จะมีภาพปรากฏของ “ตลาดสด” “ตลาดนัด” ตลาดคนที่ผู้คนได้แลกเปลี่ยนสินค้า จับจ่ายซื้ออาหารแห่งชีวิต และแลกเปลี่ยนอาหารแห่งมิตรไมตรี “ตลาด” ที่ผู้คนได้มีโอกาส “รู้จักมักจี่” กัน ที่มีมิตรภาพได้พัฒนาต่อไป เป็นความเอื้ออาทรที่แท้จริง ปฏิสัมพันธ์แห่งชีวิตที่นี้เป็นไปแบบใกล้ชิดสนิทสนม เห็นหน้าเห็นตากัน...สัมผัสใกล้ชิด นำโลกมนุษย์มาสู่ผู้คน²³

เมื่อผู้คนในย่านชุมชนที่มีโยงโยงของผู้คนในสังคมถักทอเรื่องราวของชีวิตเข้าด้วยกัน พวกเขาอยู่อาศัยและดำรงชีวิตร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยเกื้อกูล จากครอบครัวสู่ครอบครัว เพื่อนบ้านสู่เพื่อนบ้าน และจากผู้คนในย่านสู่ชุมชน นอกจากหัวใจและมิตรใจที่เป็นภาพปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวัน ในทางจิตวิทยา ยังปรากฏภาพของระบบการเลี้ยงชีพ (subsistence) ที่สะท้อนถึงอาชีพของผู้คนในย่าน ฉายให้เห็นการออกจาก “บ้าน” สู่ทางในย่านอาศัย และอาศัยทางนั้นเป็นสถานที่รองรับงานแห่งชีวิตของพวกเขา เมื่อรถเข็นที่เป็น “ร้านเล็กๆ” ชั่วคราวถูกเข็นมายังทาง ร้านประจำที่ชั่วคราวปรากฏบนทางขึ้น หลายร้านเข้าจึงเป็น “ตลาดทางแยก” และยิ่งปรากฏภาพ “ตลาดผู้คน” เพราะผู้คนในย่านเป็นทั้ง ผู้ซื้อ ผู้ขาย ผู้ช่วยขาย โดยยังรวมหมายถึงจุดรวมคนสามวัย เมื่อแม่ค้าคืออาม่า ลูกค้าคือหลานของคนข้างบ้าน และมีประธานชุมชนเป็นผู้ช่วยขาย

ในมิติทางกายภาพ ทางที่เป็นสถานที่รองรับงานแห่งชีวิต ทั้งริมทางและทางแยก สร้าง “ตลาดทางแยก” เล็กๆ ขึ้นระหว่างทาง “ชั่วคราว” ในตอนเย็นของวันทำงาน พื้นที่ช่องทางที่เล็กลงสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดของผู้คน สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็ก ผู้คนคุ้นเคย แวะคุย แวะทัก แวะซื้อ แวะช่วย เกิดการใช้สอยพื้นที่ซ้อนทับลงบนทาง สามโยงโยงแห่งชีวิตของชุมชนเข้าด้วยกัน

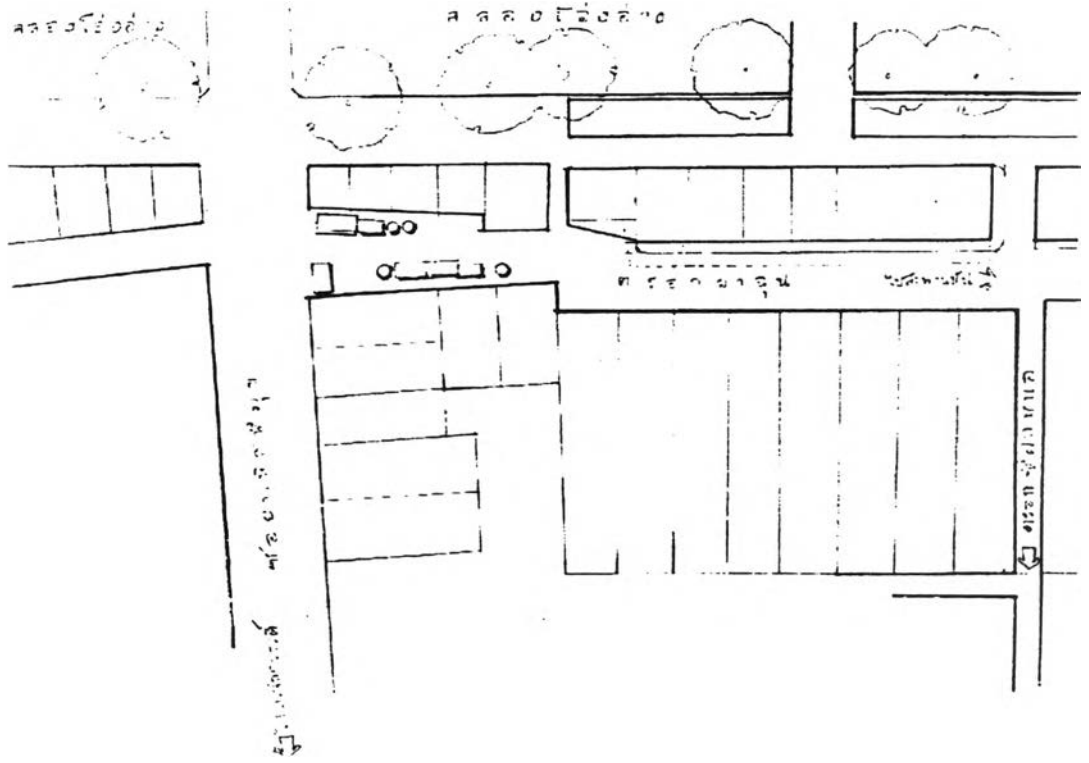

รูปภาพ 6-24 ผังแสดง “ตลาดผู้คน ตลาดทางแยก”

²³ ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๓๖.

รูปภาพ 6-25 ภาพบรรยากาศ "ตลาดผู้คน ตลาดทางแยก" ตรงตรอกยาจนตัดกับตรอกชีหามา

รูปภาพ 6-26 ผังตลาดทางแยก ชายไถ่ต้ม เปิดพะไล้ วันจ่ายในเทศกาลตรุษจีน

รูปภาพ 6-27 บรรยากาศตลาดทางแยก ชายไถ่ต้ม เปิดพะไล้ วันจ่ายในเทศกาลตรุษจีน

รูปภาพ 6-28 บรรยากาศตลาดทางแยก ชายก๋วยเตี๋ยวโกในชีวิตประจำวัน

6.4 ถิ่นเทศกาลงานฉลอง

ในสังคมแบบแม่นั้น ย่านชุมชนจะมีความสัมพันธ์ผูกพันกับโยงใยแห่งกาละ หรือ กาละปฏิสันถาร (temporality²⁴) ความสัมพันธ์ของย่านเติบโตไปพร้อมๆกับวัฏฏะของเวลาที่มีการหมุนเวียนกลับมาของวาระแห่งการรอคอย เมื่อมีเทศกาล หรือ "มืงาน" ไม่ได้หมายถึงงานที่ต้องทำเป็นภาระของชีวิต แต่เป็น "งาน" ที่มีการร่วมแรงทำด้วยกันอย่างสนุกสนาน มีชีวิตชีวา เทศกาลงานฉลองจะนำชีวิตความสนุกสนานมาสู่ผู้คนเสร็จงานก็หมุนเวียนชีวิตกลับไปทำงานอีกครั้ง ปฏิสันถารแห่งการรอคอย²⁵ นำให้ย่านชุมชนมีให้มีชีวิตชีวา สงบสุข สมานฉันท์ โดย พื้นที่ "ชั่วคราว" ที่ "รอคอย" กาละอันแสนพิเศษให้ปรากฏขึ้น เป็นพื้นที่ที่สร้างเรื่องราวของเทศกาลแห่งชีวิตซ้อนทับลงบนพื้นที่ที่เป็นสถานที่รองรับเรื่องราวชีวิตประจำวัน บนทางแห่งชีวิตประจำวัน จะถูกเปลี่ยนการใช้สอยพื้นที่ จะเกิดเป็นความหมายของการใช้สอยพื้นที่บน "ทาง" ใหม่ เกิดเป็น พื้นที่รองรับกิจกรรมของเทศกาลแห่งชีวิตขึ้น อันประกอบด้วย ทางแห่งงานเฉลิมฉลอง ทางแห่งเทศกาลงานบุญ

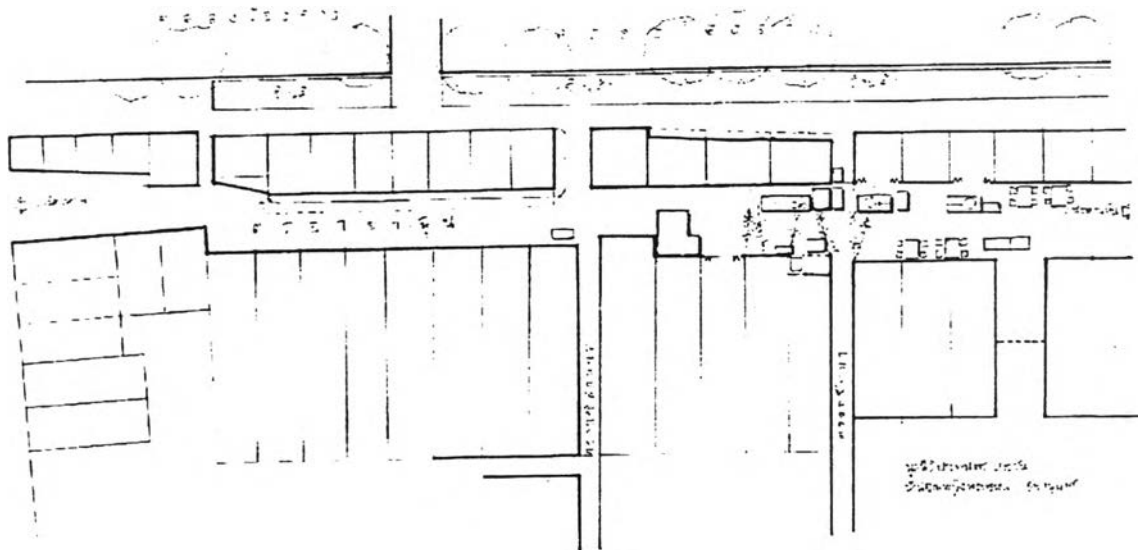
²⁴ Temporality ระบบการเลี้ยงชีพ 1 ใน 10 ข้อระบบปฏิสันถารของมนุษย์ (primary message system "PMS") หมายถึง กาละ ปฏิสันถารที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับโยงใยของเวลา, สรุปลงมาจาก ทพิยสุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสันถาร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๘๔.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒.

6.4.1 ทางแห่งเทศกาลงานสังสรรค์

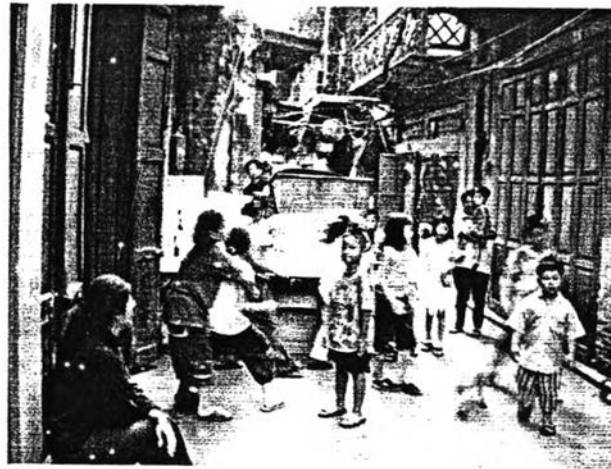
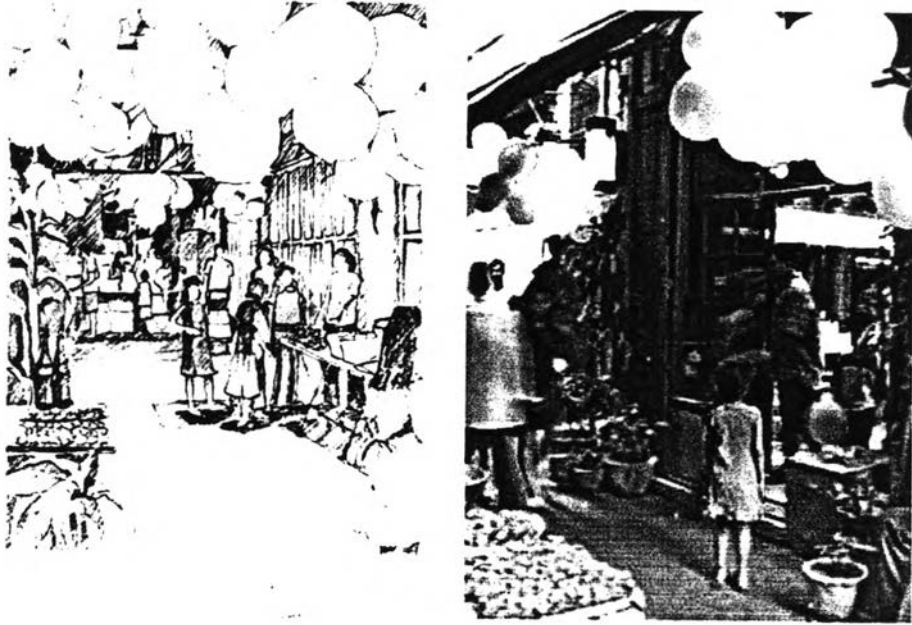
เมื่อย่านชุมชนมีเทศกาลพิเศษประจำปีที่รอคอย งานที่รวมผู้คนในชุมชนเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว ในกาลเวลาที่พิเศษนี้ ย่านจึงต้องมีพื้นที่ที่เป็นเทศะที่พิเศษด้วยเช่นกัน สถานที่ที่ถูกเลือกเพื่อเป็นพื้นที่รองรับ กิจกรรมเทศกาลแห่งชีวิต จะถูกตระเตรียมขึ้นจากความต้องการพื้นที่ที่ตามแต่ความหมายของเทศกาลนั้น ทางในย่านชุมชนจะถูกเลือกส่วนหนึ่งของทางที่มีพื้นที่สร้าง “มุมเปิด” เพื่อเชื้อเชิญผู้มาเยือนงานเทศกาล และ “มุมปิด” เพื่อสร้างอาณาเขตและพื้นที่โอบล้อมของงานเทศกาลสังสรรค์ โดยในมิติทางกายภาพ ทางที่สร้าง มุมเปิด+มุมปิดเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับเทศกาลแห่งชีวิต จะเป็นทางที่ “ปิด” “เอียง” “โค้ง” ที่ซ่อนพื้นที่โอบล้อม ภายในไว้²⁶ เพื่อเอื้อต่อการสร้างความหมายต่อทาง ปรับ+เปลี่ยน+แปลงให้ “พื้นที่ของทาง” นั้นมีชีวิตและ พิเศษขึ้น เพื่อสร้างมุมของเวที พื้นที่ร้องรำทำเพลง “ผ้าของทาง” ที่เป็นอาคารบ้านเรือนเปิดประตูหน้าบ้าน ต้อนรับผู้คนที่มาร่วมงาน สร้างปฏิสัมพันธ์หน้าบ้านในวาระของเทศกาลนั้น “ผ้าของทาง” ก็เป็นที่สำหรับสร้าง สีสันด้วยการ “แขวน” “ผูก” “โยง” อุปกรณ์ของเทศกาล ในวาระและปฏิสัมพันธ์แห่งการรอคอยนั้น

นอกจากลักษณะของทางที่เอื้อต่อการสร้างพื้นที่พิเศษ พื้นที่ที่ถูกเลือกขึ้นมาปรับ+เปลี่ยน+แปลงให้ พิเศษขึ้นชั่วคราวนี้ ยังเป็นเหมือนจุดอ้างอิงในการรับรู้ “ชั่วคราว” (temporary landmark) เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นและเต็มเปี่ยมด้วยรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส (multisensory space) สร้างประสบการณ์ต่อการ รับรู้ และความทรงจำต่อผู้คนในย่านชุมชน และผู้มาเยือน

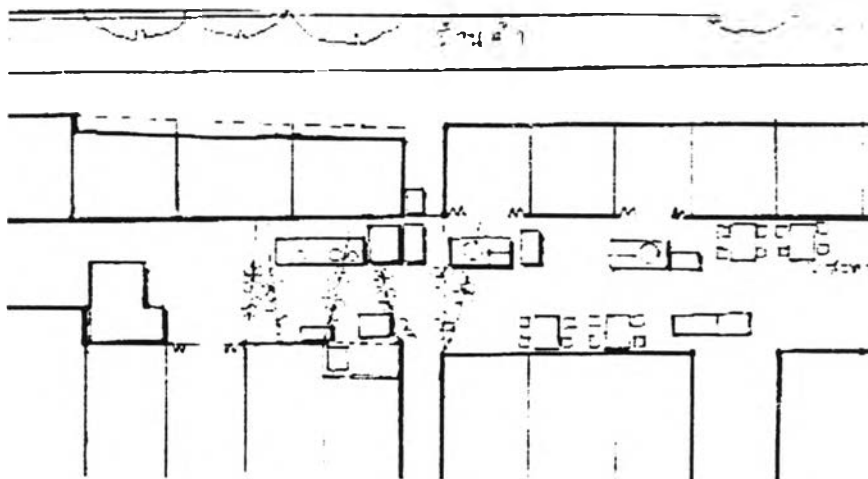

รูปภาพ 6-29 ผังแสดงงานวันเด็กบนตรอกยาจก

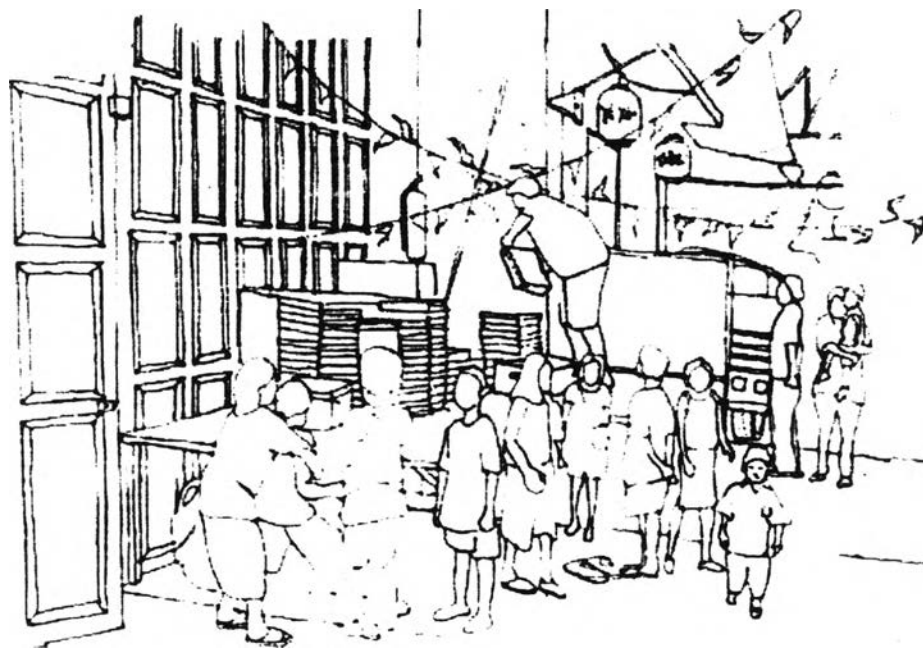
²⁶ Norberg-Schulz, Christian, Existence, space and architecture (Washington: Praeger Publishers, 1971), p.19.

รูปภาพ 6-30 บรรยากาศงานวันเด็กแห่งชาติบนตรอกยาจุน

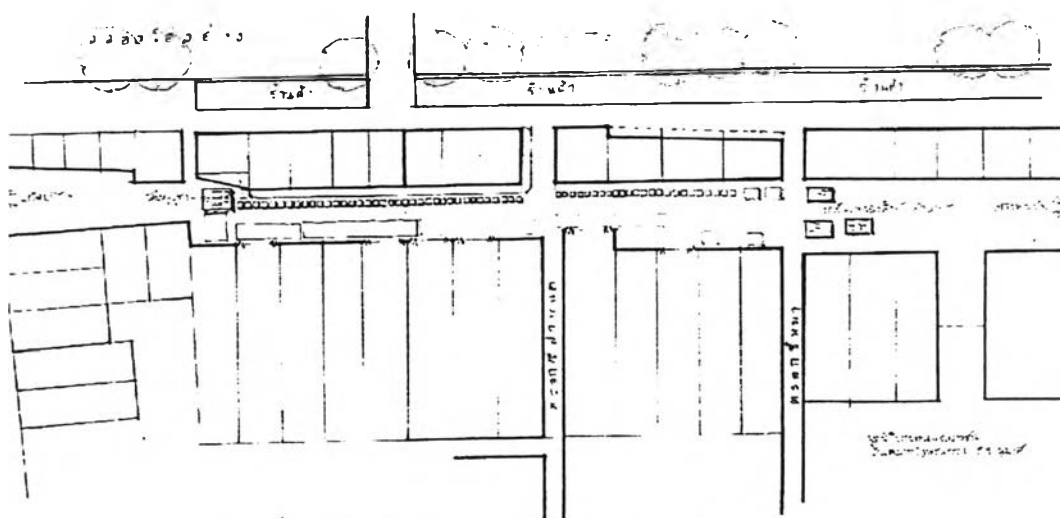
รูปภาพ 6-31 "มุมของทาง" สร้างพื้นที่งานสังสรรค์

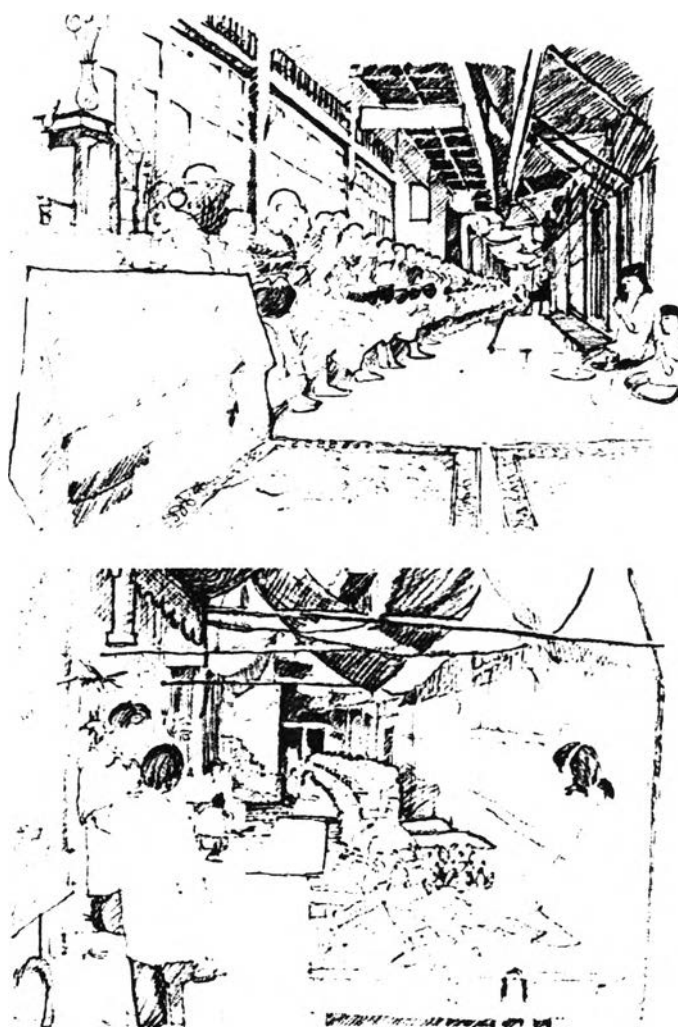
รูปภาพ 6-32 “เวทีชั่วคราว” ในภาพบรรยากาศงานวันเด็ก

6.4.2 ทางแห่งเทศกาลงานบุญ

ในทางเดียวกัน นอกจากความหมายของทางที่พิเศษจากเทศกาลงานสังสรรค์แล้ว ทางยังสร้างพื้นที่รวมผู้คนในย่านชุมชนให้มารวมกัน เพื่อมงคลแห่งชีวิตในเทศกาลงานบุญ ในย่านชุมชนที่อยู่อาศัยแบบมาตุลิกษณะ มีการใช้พื้นที่อย่างพอดี พอเพียง ตามแบบวัฒนธรรมการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็ก พื้นที่ส่วนกลางของย่านที่จัดขึ้นสำหรับเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมของเทศกาลงานบุญ จึงจัดขึ้นในพื้นที่เป็นเหมือน “แกน (axis)” ของย่าน ในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน เมื่อถึงเทศกาลที่ต้องการพื้นที่รวมผู้คนในย่านในวันพิเศษ เช่น วันขึ้นปีใหม่ ทางที่เป็นเหมือนแกนของย่าน จึงเป็นเหมือนศูนย์กลางของย่านชุมชนให้ผู้คนมารวมและร่วมกันสำหรับงานทำบุญตักบาตร ซึ่งถือเป็นที่จัดขึ้นประจำทุกปี เป็นเหมือนงาน “ทำบุญบ้าน” ให้กับทางและย่านของตน ทั้งยังเป็นงานที่สร้างความสุขสันต์และสิริมงคลต่อผู้คนในวาระแห่งการเริ่มต้นศักราชอีกด้วย

รูปภาพ 6-33 ผังแสดงการจัดงานทำบุญปีใหม่ ตรอกยาจุน

รูปภาพ 6-34 ภาพบรรยากาศการจัดงานทำบุญปีใหม่ ครอบงายจุน

6.5 ถิ่นแห่งมงคลชีวิต

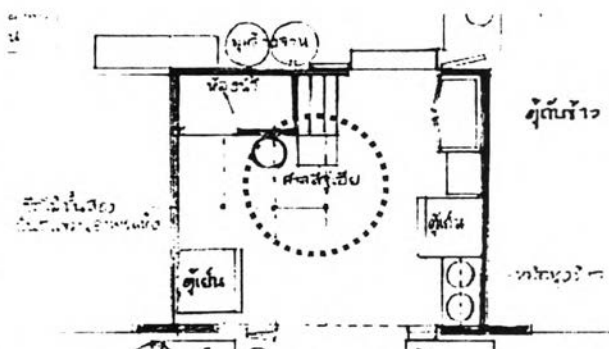
สิ่งใดจะถูกพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อประเพณี พิธีกรรมต่างๆ หรือการกระทำร่วมกัน จะต้องเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง²⁷ ในความเจริญของสังคมที่มีมาตุลักษณะ พิธีกรรมของความเชื่อศรัทธาเป็นเรื่องความเจริญทางด้านจิตใจ พิธีกรรมแห่งใจ มีสี่สิ่งงดงามแจ่มใส มิติจิตลิกล้ำซบซ้อนนำพิศวง ผู้คนผู้เจริญภาวนา มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน²⁸ มงคลชีวิตตามแบบแผนทางวัฒนธรรมของผู้คนในย่านชุมชนสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในความเชื่อศรัทธาที่มีมายาวนานร่วมกัน แสดงถึงแบบแผนวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงเชื้อชาติ ศาสนาของตน โดยมงคลชีวิตของผู้คนในย่านชุมชนปรากฏให้เห็นทั้งในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ "ถาวร" และในเทศกาลแห่งมงคลชีวิตซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ "ชั่วคราว"

²⁷ งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 29.

²⁸ ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๓๘.

6.5.1 มงคลชีวิตในชีวิตประจำวัน

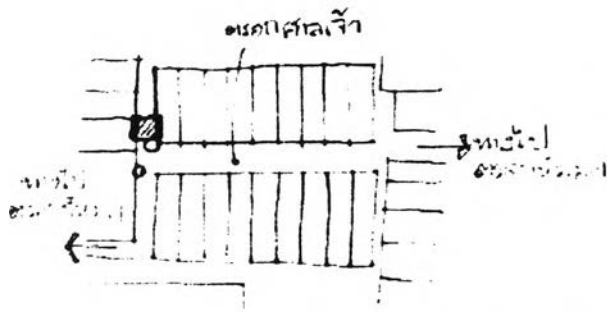
ในชีวิตประจำวัน ในระดับบ้าน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างมงคลชีวิตแก่ครอบครัวเริ่มต้นจากศาลตั้งอยู่ภายในบ้าน ที่ตั้งแทนบูชาบรรพบุรุษในห้องโถงบ้าน ในวัฒนธรรมการใช้สอยพื้นที่ขนาดเล็กพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการอยู่อาศัยของครอบครัว สำหรับสมาชิกในครอบครัวแล้ว พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะช่วยคุ้มครองครอบครัวและสร้างมงคลชีวิตให้แก่ลูกหลาน โดยส่วนใหญ่แล้ว ถ้าจะองเข้าไปห้องโถงห้องนั้น เป็นต้องเห็นศาลเจ้าเล็ก ๆ สีแดง ตั้งอยู่ที่พื้นด้านหลังห้อง²⁹ แสดงให้เห็นถึงธรรมเนียมของการมีเจ้าที่+เจ้าทางประจำบ้านของคนจีน โดยที่ปกติแล้วจะจุดธูปไหว้เจ้าทุกวัน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในบ้านและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเริ่มต้นมงคลแห่งชีวิตประจำวัน

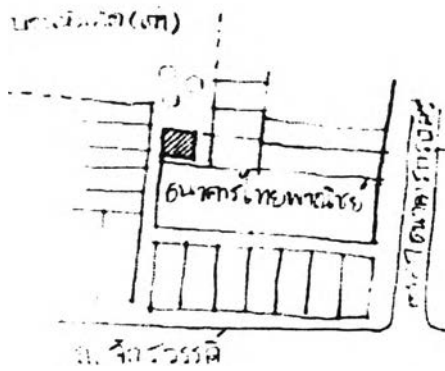
รูปภาพ 6-35 ศาลตั้งอยู่เอื้อ มงคลชีวิตในชีวิตประจำวันในบ้าน

ในชีวิตประจำวัน นอกจากพื้นที่ศาลตั้งอยู่เอื้อในบ้านแล้ว ในบริเวณบ้านที่อาณาเขตร่วมกัน เช่นในตรอก หรือย่านบริเวณเดียวกัน ดังเช่นในพื้นที่ย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน ความพิเศษของพื้นที่เกิดขึ้นจากการสานโยงใยของทางเข้าด้วยกัน ตรอก ซอก ซอยสอดประสานกัน โดยมีปลายแห่งทาง มุมแห่งทางนั้นเป็นที่ตั้งของ “เจ้าที่+เจ้าทาง” ที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ นับตั้งแต่ศาลเจ้าขนาดใหญ่จนถึงศาลเจ้าขนาดเล็ก ศาลพระภูมิ ประทับและสถิตอยู่คู่กับการอยู่อาศัยของชุมชนมายาวนาน เจ้าที่+เจ้าทางนี้ต่างเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมแห่งความเชื่อศรัทธาที่รอคอยจะมีขึ้นในกาลละอันพิเศษนี้ เพื่อสร้างมงคลแห่งชีวิต ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความปลอดภัย ปกป้องรักษาคุ้มครองที่+ทางที่ตนและเพื่อนบ้านร่วมกันอาศัยอยู่ โดยในมิติทางกายภาพพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ “ถาวร” เป็นศูนย์กลางของศรัทธาของผู้คน สร้างความหมายของทางแห่งชีวิตของผู้คน ให้ปลายแห่งทาง มุมแห่งทางนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ และในมิติทางจิตวิทยา ยังหมายถึงการมีระบบความสัมพันธ์ปฏิสัมพันธ์กับโลกเบื้องบน ที่ผู้คนเชื่อว่าจะช่วยปกป้องคุ้มครองพวกเขาให้อยู่เย็นเป็นสุข

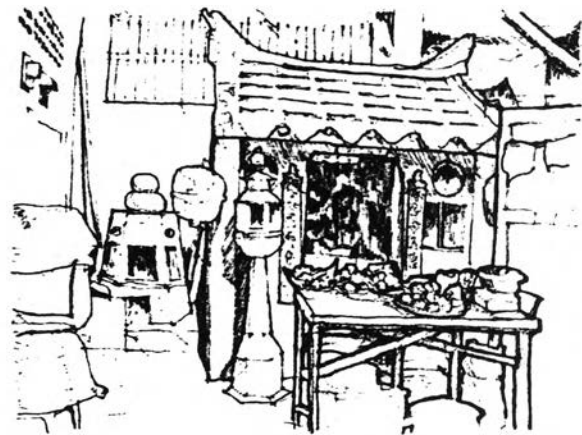
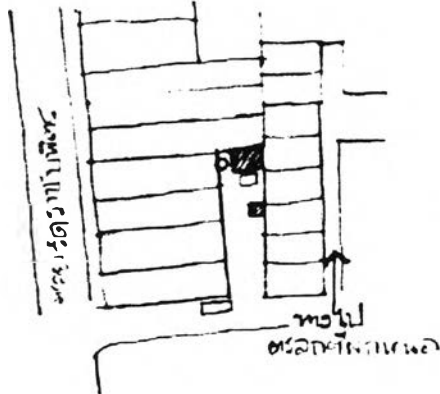
²⁹ จิตรา ก่อฉันทเกียรติ, *ตั้งหนั่งเกี้ย* (กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2539), หน้า ๒๐๗.

รูปภาพ 6-36 ศาลปู่เจ้าที่ชัยมงคล

รูปภาพ 6-38 ตลาดเจ้าโหวงเจียงกงเฮี้ย (ห้าพระเจ้า)

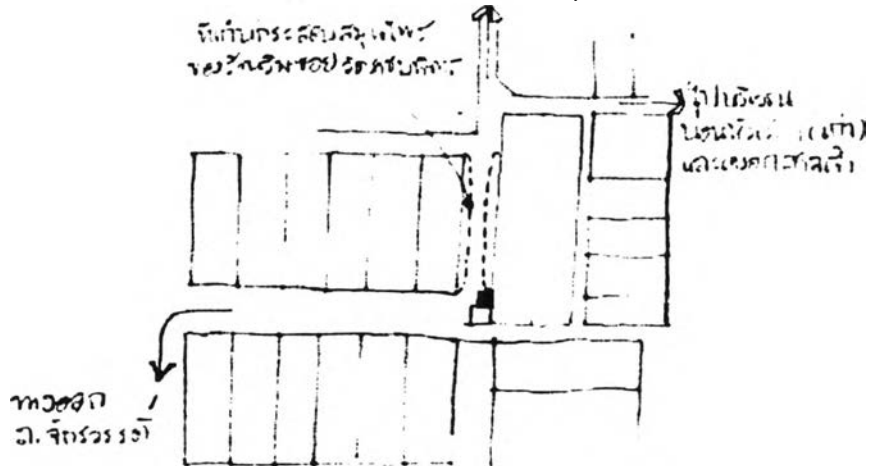

รูปภาพ 6-37 ตลาดเจ้าตี่กง-ปู่เต่ากง

ศาลเจ้าตึก-ปู่ถ่าง

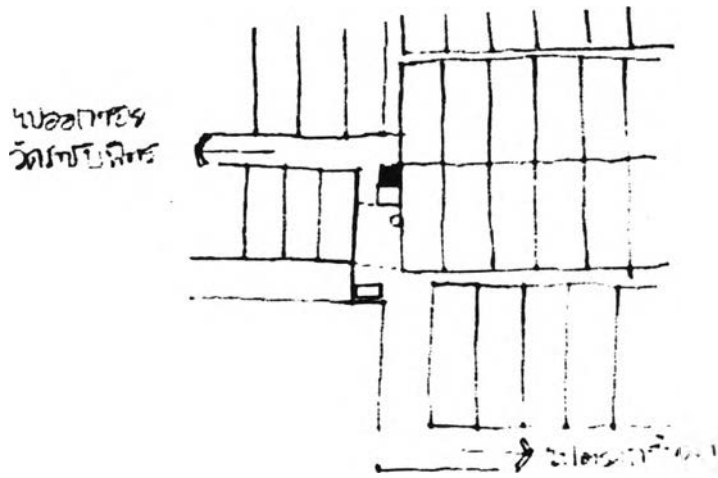
ศาลเจ้าตึก-ปู่ถ่าง

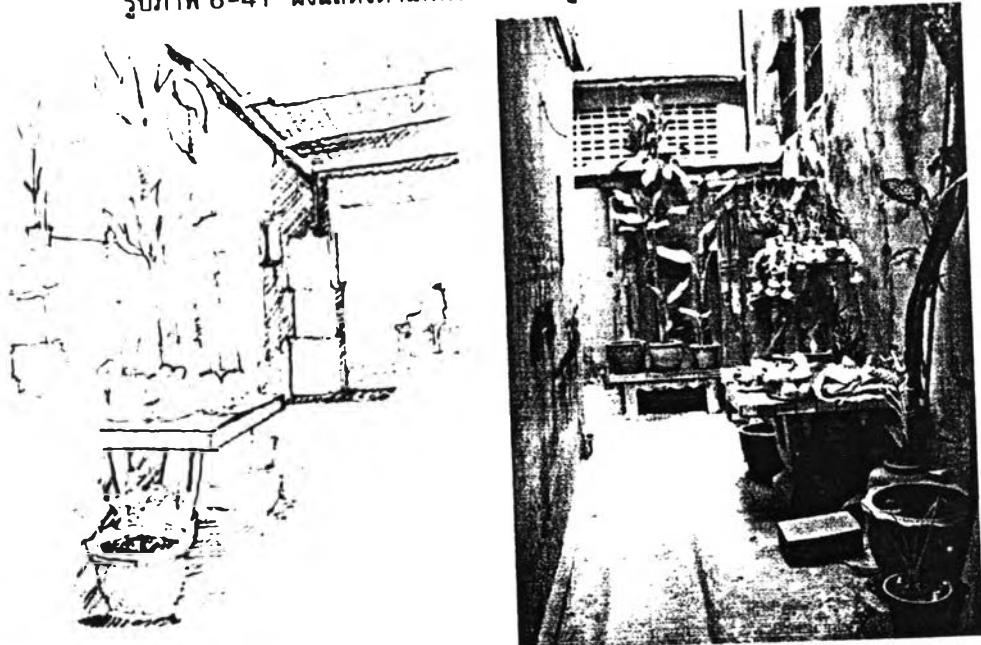
รูปภาพ 6-39 ผังแสดงตำแหน่ง ศาลพระภูมิใกล้ตรอกชี่หมา

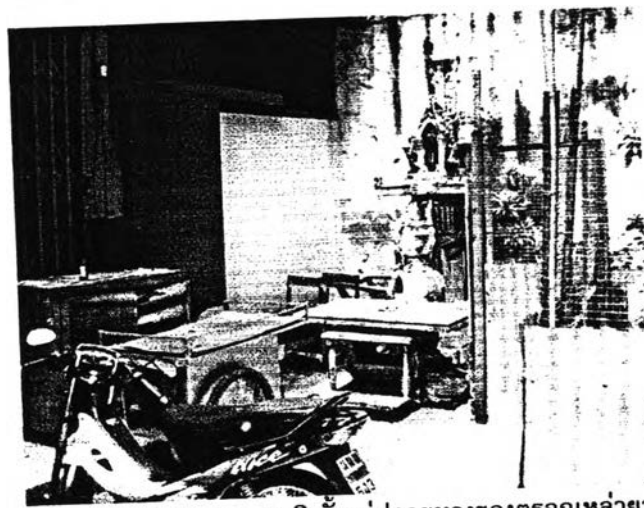
รูปภาพ 6-40 ศาลพระภูมิใกล้ตรอกชี่หมา

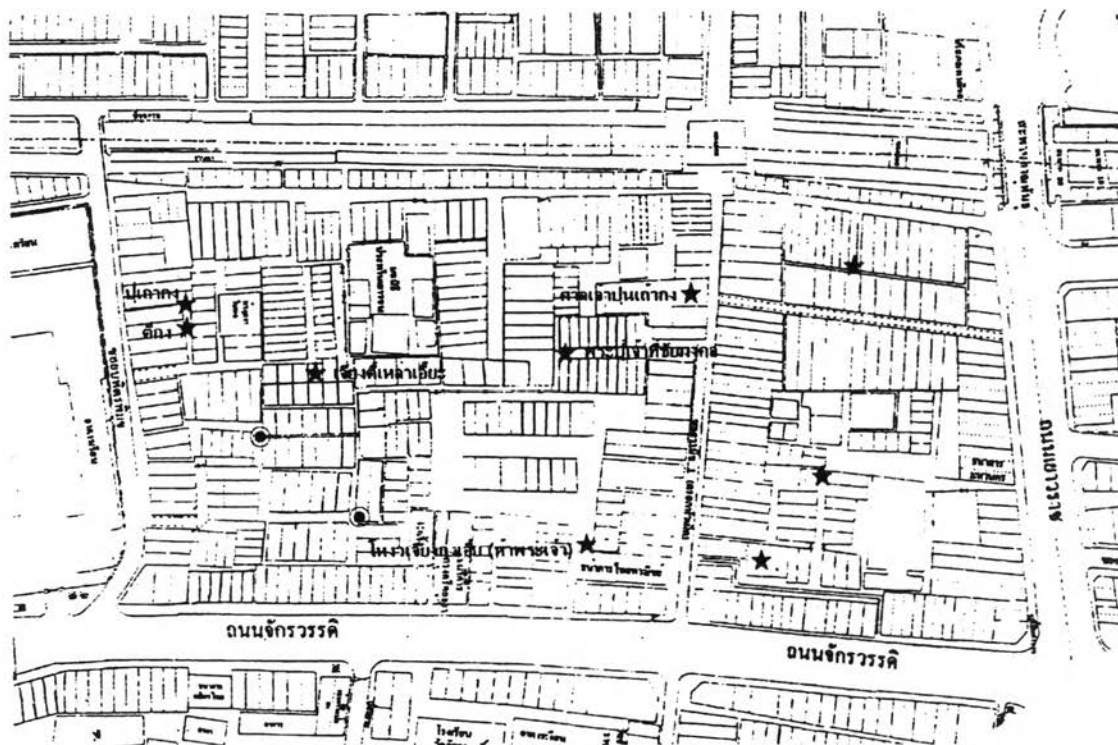
รูปภาพ 6-41 ผังแสดงตำแหน่ง ศาลพระภูมิอีกแห่ง ใกล้ตรอกชีหมา

รูปภาพ 6-42 ศาลพระภูมิอีกแห่ง ใกล้ตรอกชีหมา

รูปภาพ 6-44 ศาลพระภูมิ ตั้งอยู่ปลายทางของตรอกเหล่านี้

รูปภาพ 6-43 ผังแสดงศาลเจ้าและศาลพระภูมิ เจ้าที่+เจ้าทางในตรอก ซอก ซอย
ในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน

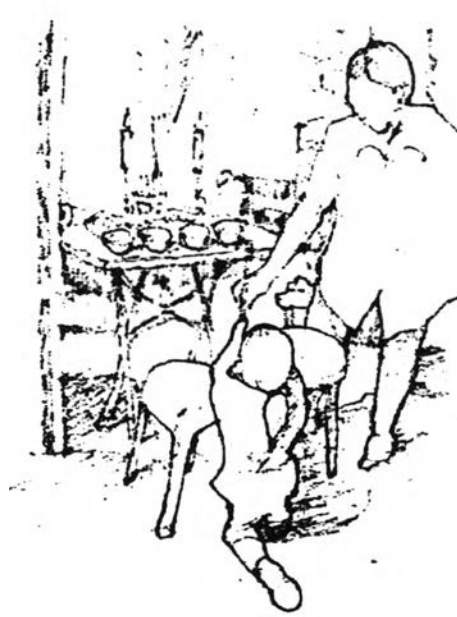
6.5.2 มงคลชีวิตในชีวิตเทศกาล

ในเทศกาลแห่งมงคลชีวิต พิธีกรรมแห่งความเชื่อศรัทธา เริ่มต้นตั้งแต่ระดับ "บ้าน" ที่เป็นศูนย์กลางของชีวิตครอบครัว ระดับ "ตรอก" พื้นที่อยู่อาศัยที่เป็นโยงใยของเพื่อนบ้านในอาณาบริเวณ ที่จะปรากฏกิจกรรมชีวิต ในเทศกาลไหว้ต่างๆ จนถึงระดับย่านชุมชน ที่จะมีการจัดงานเทศกาลไหว้เจ้าประจำปี ที่สร้างพื้นที่พิเศษขึ้นเพื่อรองรับเทศกาลนี้ เหล่านี้แสดงถึงกิจกรรมที่เป็นเทศกาลแห่งชีวิตที่เป็นพิธีกรรมเฉพาะของผู้คนในย่าน เมื่อวัฏจักรของเวลาหมุนเวียนมาอีกครั้งตามกำหนดของเทศกาลและพิธีกรรม ผู้คนจะเตรียมพื้นที่เพื่อสร้างสถานที่รองรับกิจกรรมแห่งความเชื่อศรัทธานั้น โดยในมิติทางกายภาพพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ "ชั่วคราว" กำหนดลักษณะของพื้นที่ กิจกรรม และความเหมาะสม

ในระดับบ้าน การไหว้เจ้าในเทศกาลไหว้ ตรีศูจีน สารทจีน ไหว้ชนมบัวลอย ไหว้ผีไม่มีญาติ เป็นการไหว้เจ้าที่ต้องมีการใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของบ้าน และหน้าบ้าน ให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ กำหนดฤกษ์ของเวลาที่เป็นมงคลในการไหว้นั้นจะถูกกำหนดขึ้นจากปฏิทินร้อยปีของจีน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในบ้านในวันไหว้นั้นจะถูกเปลี่ยนที่ตามแต่ฤกษ์ของการไหว้นั้น เริ่มต้นจากการไหว้เจ้าที่+เจ้าทางในบ้าน การไหว้บรรพบุรุษตรงแท่นบูชา การจุดเผากระดาษเงินกระดาษทองหน้าบ้าน และไหว้ผีไร้ญาติหน้าบ้าน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ถูกเปลี่ยนที่ตามกาละที่เป็นแบบแผนทางความเชื่อให้ผู้คนได้ปฏิบัติตาม

รูปภาพ 6-45 ไหว้เจ้าของครอบครัวคุณวิชชัยในวันตรุษจีน

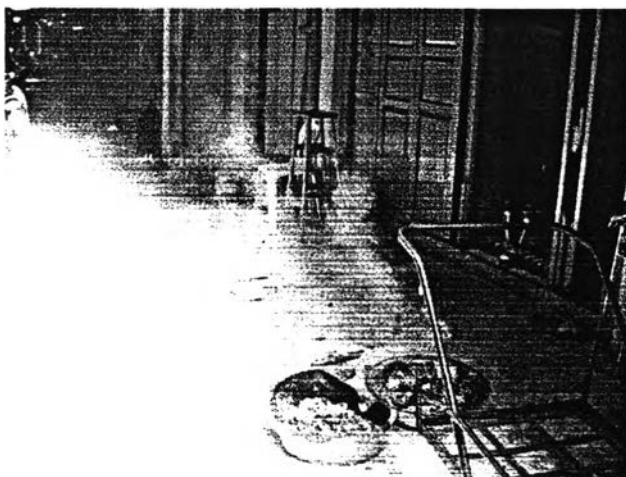

รูปภาพ 6-46 เด็กไหว้เจ้านำบ้าน

รูปภาพ 6-47 อาม่าเผากระดาษเงิน
กระดาษทองหน้าบ้าน

รูปภาพ 6-48 พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หน้าบ้าน
ไหว้เจ้าวันตรุษจีน ไหว้ผีไม่มีญาติ

รูปภาพ 6-49 หน้าบ้านจุดซีไต้ ขณะโหว้
ผีไม่มีญาติ

ในเวลาประมาณบ่ายโมงของวันโหว้ในวันตรุษจีน บ้านที่มีการทำมาค้าขายมักจะทำพิธีโหว้ผีไม่มีญาติ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่กิจการค้าของตน เพราะเชื่อว่าผีไม่มีญาติเหล่านี้ จะช่วยให้กิจการค้ารุ่งเรืองและราบรื่น โดยจะตั้งเครื่องเซ่นโหว้กับพื้นปูเสื่อกับพื้นหน้าบ้าน และหันหน้ากระถางธูปมาทางหน้าบ้าน และหน้าบ้านจะจุดซีไต้ไว้ 2 อัน โดยมีความเชื่อว่าซีไต้ นั้นจะเป็นเหมือนคบเพลิงให้แสงสว่างกับผีไม่มีญาติเพื่อเชิญมาร่วมรับประทานอาหาร

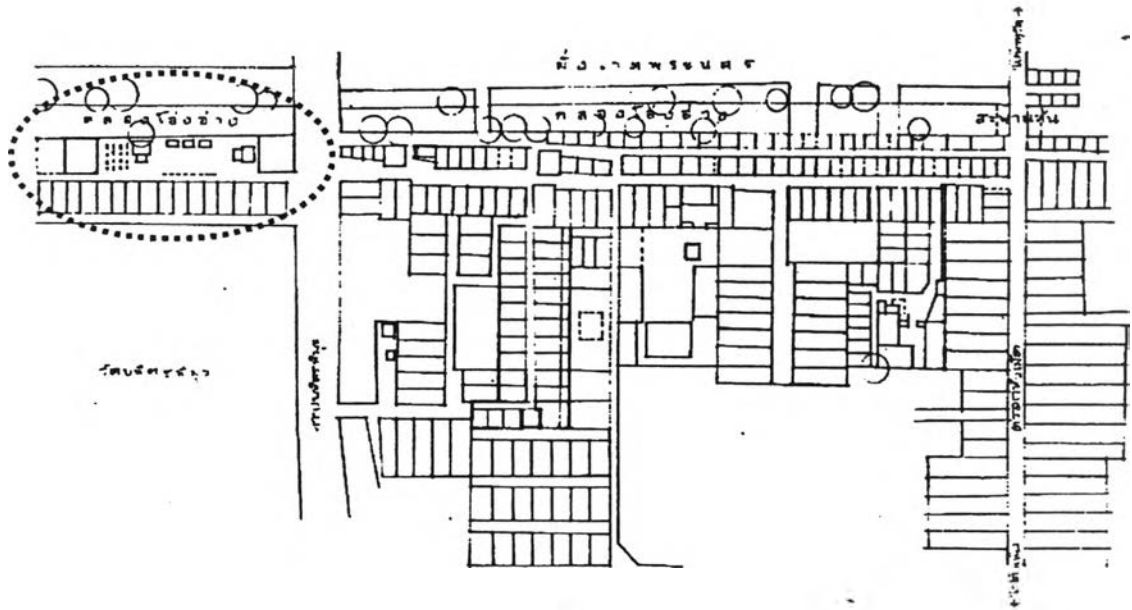
รูปภาพ 6-50, 6-51 ทางศักดิ์สิทธิ์-คบไฟให้แสงสว่าง ซีไต้โหว้ผีไม่มีญาติหน้าบ้าน
ในตรอกยาฉุนเหมือนคบเพลิงให้แสงสว่างกับผีไม่มีญาติ

ทางในเทศกาลนี้จะเปลี่ยนความหมายไปตามเวลาในวันโหว้นั้น เมื่อถึงเวลาช่วงบ่ายหลังจากการเผากระดาษเงินกระดาษทองสำหรับการโหว้บรรพบุรุษในช่วงสายของวันแล้ว ตรอกยาฉุนก็เปลี่ยนความหมายไปจากทางเดินทำกรรมตากลายเป็น "ทางศักดิ์สิทธิ์" ที่แสงจากซีไต้ที่จุดขึ้นและแสงจากลำแสงเบืองบน ได้สร้าง "ความขลัง" ให้กับทางขึ้นในช่วงหนึ่ง และในเวลา นี้ ผู้อยู่อาศัยในย่านจะไม่สัจจรชวักโซ่วเช่นในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ช่วงเวลาแห่งความขลังนั้นได้ส่งคำอธิษฐานให้เป็นไปตามความเชื่อของคติประเพณี

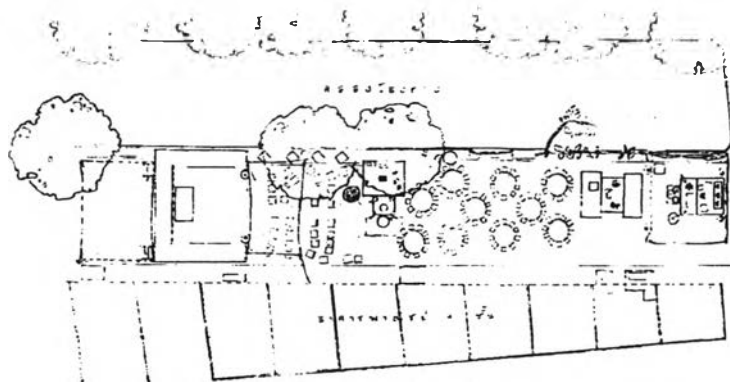
มนุษย์ทุกคนทุกนามจะแสวงหาความปลอดภัย แสวงหาตัวตนของเขาได้ในตำนานโบราณ และพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อตามธรรมเนียมประเพณี...ให้ชีวิตได้อย่างดีเป็นการผูกพันเอาพลังอำนาจทางธรรมชาติ พลังศักดิ์สิทธิ์มาสู่ตน ให้อำนวยประโยชน์และความสวัสดิภาพมาสู่ตน...³⁰

ในความหมายของทางศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นนี้ แสดงให้เห็นถึงการที่คนเราสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างการมีตัวตนของตนขึ้น และยึดถือสิ่งที่ตนนับถือนั้นว่าจะช่วยปกป้องรักษา สร้างมงคลแห่งชีวิตให้แก่ตน ครอบครัว และย่านชุมชนของตน

ในระดับของตรอกและย่านชุมชน ในวันสำคัญที่เป็นเทศกาลงานไหว้เจ้าประจำปีของชุมชนนั้น เจ้าที่ประจำอยู่ที่ศาลเจ้าของตรอก ซอก ซอยจะได้รับการทำพิธีอัญเชิญออกสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ "ชั่วคราว" แห่งใหม่ที่มีการจัดเตรียมขึ้นใกล้ๆ กัน โดยกำหนดระยะเวลาของเทศกาล 3-4 วันตามความเหมาะสมของผู้จัด พื้นที่นี้จะรองรับทั้งกิจกรรมของเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อมงคลชีวิตของชุมชนและยังเป็นกิจกรรมที่รวมผู้คนในย่านชุมชนให้มารวมกัน ทั้งยังเป็นโอกาสพิเศษให้ผู้เฒ่าและเด็กได้อยู่ร่วมกันอีกด้วย

รูปภาพ 6-52 มังแสดงตำแหน่งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ชั่วคราวนอกเขตย่านชุมชนคลองไธสง่าง-สะพานหัน

รูปภาพที่ 6-53 พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ "ชั่วคราว" ในเทศกาลไหว้เจ้าประจำปี

³⁰ ทิพย์สุดา ปทุมานนท์, จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ปฏิสังขาร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า ๑๑๒.

ด้วยเอกลักษณ์และความหมายที่ปรากฏเป็นความหมายของ “ถิ่นแห่งชีวิต” ทั้ง 5 ประการนี้ เป็นความหมายที่สานสัมพันธ์เป็นองค์รวม สร้างโยงโยแห่งชีวิตให้กับย่านชุมชน และตอบสนองต่อความปรารถนาในมิติทางจิตวิทยาและมิติทางกายภาพ ในบทถัดไปซึ่งเป็นบทสรุปของงานวิจัยนี้ จะเป็นการนำเสนอ เสนอแนะ เพื่อสร้างกรอบมุมมองแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในถิ่นที่ได้ให้ได้ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง สร้างเสริม รวมถึงเก็บรักษาความหมายอันดีที่ซ่อนอยู่ ให้ได้ส่งต่อความหมายของถิ่นแห่งชีวิตนี้ เพื่อสร้างชีวิตในถิ่นใหม่ต่อไป